

Реш w 2/1937

пр. 386/37

150

II. 618.384

ІВАН ФІЛИПЧАК

Школа в Стрільбичах

Нарис з історії шкільництва.

Л Ъ В І В

1 9 3 6

НАКЛАДОМ Т-ВА „ВЗАЇМНА ПОМІЧ УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСТВА“

ВСТУПНЕ СЛОВО.

Світова війна (1914—1918) знищила на нашій території багато старовинних пам'яток, що їх наші діди й прадіди зберегали, шанували, тішилися ними.

Ворожі війська, що переходили через наш край, нищили наші старі родинні записки, палили старі акти; пропали важні документи з великою втратою для рідної історії, для науки. Бували моменти, що не раз людина, ратуючи своє життя, забувала про нашу старовину — й вона безповоротно пропадала.

Мало було в нас таких людей, що то в воєнній завірюсі пам'ятали б про старих свідків нашої минувшини, щоб спасти їх перед полум'ям воєнних вогнів. До таких запопадливих людей належав покійний о. Іван Яворський, парох Стрільбицької церкви, колишній посол до Галицького Союму. Він передбачив лихі наслідки війни, забрав усі старі шкільні акти зо стрільбицької школи й колишнього старосамбірського деканального шкільного дозору та переховав їх у залізній скрині в стрільбицькій церкві. І не помилився. Ворожі війська все таки шанували церкви й щадили їх більше від куль...

По війні віддав о. Яворський частину тих актів до „Національного Музею“ у Львові, а частину до Музею Т-ва „Бойківщина“ в Самборі. Завдяки його розумному збереженню цих столітніх шкільних документів, повстала в нашій бідненькій педагогічній літературі ця перша історія сільської народньої школи.

Крім неї вийшла друком подібна праця на основі подібних документів збережених тою самою рукою: „З історії шкільництва на західній Бойківщині“ в „Літописі Бойківщини“ з 1931 р. ч. 1.

* * *

Кілька історичних завваг.

Через цілий час панцизняного ладу, ніхто про виховання й освіти нашого народу не думав.

Щойно по першій поділі Польщі 1772 року, як Галичина опинилася під пануванням Австрії, австрійські володарі, як Марія Тереса, цісар Йосиф II, Леопольд II і Франц I, вислухавши звідомлень своїх намісників і різних ревізорів, приступили до введення реформ для морального й матеріального двигнення нашого народу.

Наперед обмежено панщину, встановлено мандаторів, що зменшували необмежену владу домініїв над народом. Заложено у Львові Генеральну Духовну Семінарію для виховування духовенства, думано про освіту народу. Після вказівок Надвornoї Шкільної Комісії (Hofstudienkomission) організацією шкіл у Галичині зайнялася встановлена у Львові в 1776 році Краєва Шкільна Комісія. Вона заложила у Львові одну на цілий край зразкову шість-клясову нормальну школу, що мала також завдання виховувати вчителів для головних чотири-класових шкіл, установлених по більших містах Галичини. Ті школи мали завдання приготувати вчителів для тривіальних (простих) сільських і маломістечкових шкіл, що їх закладано найбільше по камеральних добрах.

Єпископські консисторії слали обіжники за обіжниками до підчиненого духовенства, щоб воно зайнялося наукою релігії сільської молоді, та помагало селянам і домініям закладати сільські парохіяльні школи. Однак домінії найчастіше виступали ворожо проти освіти народу, а більшість духовенства не могла також зрозуміти пощо хлопцям наука. Тому то єпископ Рилло вислав до духовенства „Postanowienie i Przymnienie Konstytucyi Dycezalnych na Kongregacyi Generalney dnia 20 maja 1780 Roku w Walawie od-drawionej,*) де пригадував парохам, щоб у неділі та свята вчили людей молитов і головних правд віри, — далі, щоб у кожному селі був „Bakałarz zdolny do wszelkich usług Cerkiewnych, któryby w szkółce przy Cerkwi podług dawnego zwyczaju zbudowanej, nie-tylko dzieci kapłańskie ale też i inne mógł Ruszczyzny a potem pol-szczyzny i pisania uczyć“.

В слід за цим обіжником в 1796 році до ч. 38898 вислано дру-гий, як робити подання до домінії про заснування школи, що „pa-rochowie i zwierzchności z swojego powołania dla własnego dobra, własney spokoyności obowiązani są przykładać się do ukształcenia tych, których im wieczna opatrzność powierzyła.“**)

Обіжники ці не зробили великого ефекту. Тоді гук гармат підчас наполеонських воєн заглушував освіту. Австрія була проти-вна свободолюбивим кличам, що лунали з Франції. Наполеон, сівши на престолі, здержував також ці кличі. Тоді Австрія видала в 1805 році свій ретроградний шкільний закон „Politische Schulver-fassung“. — В слід за цим перемиська Консисторія видала в 1810 році обіжник про помічників до навчання дітей у дуже від-далених та недоступних місцях. По віденським Конгресі видала Австрія в 1817 році вдруге з деякими змінами цей закон п. н. „Politische Verfassung der deutschen Schule in den k. k. Erbstaaten“.

Всі ці закони не зарадили бракові вчителів та дяків. Тоді, в тім самім році, перемиська Консисторія видала обіжник про освіту й іспити вчительських кандидатів. У тім обіжнику Консисторія оперлася на VIII розділі цього закону і каже, що вчителем може бути тільки той, хто найперше як помічник під рукою пароха й до-зором деканального уряду найменше один рік учительовав і протя-гом цього часу дав пізнатися як здібна й моральна людина, та зобо-

*) „Метрика Гординська“ в Архіві „Бойківщини“, під ч. 2822.

***) „Українсько-руський Архів“, т. IV, стор. 20.

в'яжеться перед деканом і віце-деканом зложити відповідний учительський іспит „z wiadomości rituału, ruskiego i polskiego czytania, pisania i zasad arytmetyki.***)

Правило це мало так довго обов'язувати, поки число підготованих учителів не зросте, а покищо кандидатів на вчителів радила Консисторія вербувати з учнів парохіяльних шкіл (!), що їх наглядають декани й парохі****).

Однак байдужість населення до школи і мертва якась бездушна формалістика шкільних керманічів не довела до жадних майже осягтів. Тодішній школі бракувало душі, бракувало назагал того тепла, що промінює з душі вчителя на дітей, що прив'язувало б до тої школи, робило її цікавою. Не було відповідно вихованих учителів, що, маючи законне забезпечення, посвятили б себе цілковито вихованню молоді.

I.

Школу в Стрільбичах у колишньому старосамбірському повіті основано в 1817 році, як школу тривіальну¹⁾, де вчив один учитель із титулом магістра²⁾.

На тодішні темні часи, які залягли наш занедбаний край, школа ця була великим кроком вперед. Ми перед тим не мали ні одної своєї школи ні народньої ні середньої, як нас прилучено до Австрії!

Австрія, спираючись на реформі Фельбгера, наказувала закладати народні школи, по містах головні, по селах і місточках тривіальні, а по менших селах, із браку вчителів, бодай парохіяльні, де під проводом священика вчив би дяк.

Від 1776 року, від дня встановлення ві Львові Шкільної Комісії, велася оживлена переписка між Центральною Шкільною Комісією у Відні та Краєвою Шкільною Комісією у Львові — в справі заснування нових, бодай найнижчого типу шкіл. У цій переписці брали живу участь із нашого боку львівська й перемишська Консисторія³⁾.

Члени Центральної Шкільної Комісії, тодішні австрійські фізіократи⁴⁾, виховані на йосифінських ідеях, овіяні глибокою любов'ю до простого народу, слали циркуляри за циркулярами до галицьких шкільних властей у Львові⁵⁾, спонукуючи їх до закладання шкіл, до освічування народу.

З другого боку треба дивуватися, як тодішні галицькі домініяльні управи відстрашували й уряд і селян від освіти, як страшили людей тим, що освічених мужиків брати-муть до війська⁶⁾.

***) Ibidem.

****) „Українсько-руський Архив“, т. IV, ст. 22, 23.

¹⁾ Поділу народніх шкіл в Австрії на нормальні, головні й тривіальні (прості) доконав у 1774 році великий реформатор шкільництва опат Ігнат Фельбгер, що його цісарева Марія Тереса запросила зо Шлеська до Відня. Його шкільна реформа прийнялася опісля в Сербії й Росії.

²⁾ Status Scholarum Nationalium. Premislae, 1836.

³⁾ Annales Ecclesiae Ruthenae, стор. 985 і дальші.

⁴⁾ Партія фізіократів визнавала правду, що освічений селянин дасть більше державі, як темний.

⁵⁾ Narasewicz: „Annales Ecclesiae Ruthenae“, стор. 989 і дальші.

⁶⁾ Ibidem, 992.

Po napoleonських війнах, головно по віденським конгресі (1815) охота ширити освіту серед народу ослабла. Настали часи твердої реакції. Дух Метерніха заланував у цілій Європі. Його важка рука найбільше пригнітала освічену молодь. Де були ранше відкриті школи, де панував дух свободолюбивих ідей, виплеканих на кличах французької революції, там цього духа гашено!

В 1805 році уведено в Австрії новий шкільний закон: „Politische Schulverfassung“. Закон цей заборонював учителям розвивати розум дитини через самостійне думання та наказував вправляти пам'ять без жадного особистого мудрування. В тім часі видав уряд об'явник п. з.: „Informacja dla mieyscowych Szkół Dozorców po wsiach i miasteczkach“ такого змісту:

Rząd nauwyższy pragnie tego, aby szkoły nie tylko po większych miastach, lecz także po wsiach i miasteczkach założone były, przecie zamiarem iego bynajmniej nie iest, ażeby Działwa Wieśniaków zachęcana była do wyższych nauk i umiejętności, i przez to uchylała się od pracowitego stanu rodziców swoich, opuszczając ich i uymuiąc im na starość pomocy swojej; owszem w celu szkół wieyskich zakłada sobie, by zasada w tych młodych wyrostkach tam ugruntowana, ich nietylko pracowitemi, lecz także zręcznemi w swojej czynności ludźmi czyniła. Szkoła ma w nich zaszcześcić plód, z którego by się stawali dobrimi obywatelami i dobrimi chrześcianami a zatym użytecznemi i ochoczemi pracownikami, roztropnemi Gospodarzami, dobrnemi małżonkami, mądrymi Oycami, zgodnemi Sąsiadami, uczciwemi i na zarobku swoim przestającemi ludźmi, spokojnemi i wiernemi poddanemi szanownikami Monarchy i Swoich Dziedziców i gotowemi prawa wykonawcami.

Działwa zatem wieyska uczyć się ma iedynie czytać, pisać, rachować, a rachunków więcej z pamięci stosownie do interesów a niżeli na papierze. Głównym przedmiotem ich wiadomości iest Katechizm czyli Religia; ta Wieśniakowi równie, iak i każdemu człowiekowi powinnością byđz Boską i Świętą.

Równie Wieśniak iako ludzi inszych Stanów dosyć znajduie nauk w Religii Świętej, które mu się pobudką stają, aby dobrym i spokojnym był człowiekiem. Ażeby zaś i z szczególnymi obowiązками Stanu swojego lepiej się poznał tym końcem przepisana mu iest książka pod napisem: Część druga książki do czytania dla szkół wieyskich. Ta zawiera w sobie wstęp do sztuki Gospodarowania, wykład o obowiązkach poddanego ku swoiemu Monarsche i własnemu Dziedzicowi, tudzież ku innym Zwierzchnościom, nakoniec wykład o Żołnierskim Stanie...

Te uwagi pobudziły rząd Krajowy, że pod liczbą 10403, i 10519, b. r. nakazał, iżby po miastach i miasteczkach, gdzie się triwialne szkoły znajduja, Paroch z Burmistrzem, a po wsiach gdzie Dominikalny Oficyalista mieszka, Paroch z tymże, gdzie zaś niema Oficyalisty, sam Paroch miał oko bacзлиwe na szkolną naukę i troskliwość o iey potrzebach.

Paroch tedy i Burmistrz po miastach i miasteczkach, a po wsiach tamten z Oficyalistą ustanawia się szkół Dozorcą. Do nich należać uważać

1-mo. — Ażeby Nauczyciel podług oznaczonego czasu przez drukowany Katalog godziny nauki należycie zachowywał, i swoim powinnościom podług obowiązków odpowiadał. Po wsiach wszystkie dzieci dzielą się na dwie Klasy. Więksi i już trochę wyćwiczeni, idą do szkoły w zimie na 3 godziny, mnieysi na 2. W Lecie więksi uczą się tylko dwie, mnieysi zaś trzy godziny. Gdzie zaś wprowadzone są godziny do powtarzania, tam nie zostawić przy tem.

2-do. — Ażeby Nauczyciel przez dobre obyczaje, Uczniom i Mieszkańcom za przykład do zbudowania służył; wymagać jednak od niego nie potrzeba coś nadzwyczajnego, iak tylko to, co podług czystej moralności jest obowiązkiem dobrego chrześcianina. Nauczyciel, który życie gorszące prowadzi, który mieszkańcom staie się kamieniem obrazy, nie jest godzien urzędu swojego.

3-cio. — Ażeby Ci, gdy Nauczyciel stanie się winnym iakich wykroczeń upomnieć go i poprawić starali się. Gdyby zaś to dość dzielnym nie było, do Dyrekcyi Cyrkularney Szkolney, lub też podług okoliczności do Cyrkułu udać się mają.

4-to. — Ażeby Rodzice, gdzie nie zachodzi nieuchronne niepodobieństwo, dzieci swoje bez przerwy do Szkoły posyłałi.

5-to. — Ażeby wszędzie, gdzie tylko można, pewne przemysłu kroki iako to: Przędzenia, Szycia, Szczepienia drzewek wprowadzone były.

6-to. — Ażeby to, co się Nauczycielowi bądź dla iego Osoby, bądź dla Szkoły należy, rzetelnie i w czasie należywym oddawane było.

7-mo. — Ażeby w przypadku tym, gdyby go w czym krzywdzono, wspierali go, i gdyby wyższą Instancją o pomoc prosić był przy muszony, pismem swoim towarzyszyli mu.

8-vo. — Ażeby, gdyby Cyrkularny Szkół Dyrektor, albo Komisarz Cyrkularny, albo też szkół Narodowych Wizytator Szkoły odwiedzał, iasną i dokładną względem szkoły dawali wiadomość.

9-no. — Ażeby półroczne doniesienie, które Nauczyciel po każdym publicznym egzaminie (w pół Miesiący Lutego i Lipca odprawować się mającym) do Szkoły Cyrkularnej odsyłać ma, uważnie czytali, swoje uwagi przyłączali, a dopiero albo tylko dla odesłania wolnego podpisywali, lub też, gdyby tego przyczyna była, sami odsyłałi.

10-mo. — Ażeby tam, gdzie gromada albo we wszystkim, albo po większej części Nauczyciela opłaca, i gdzie za tym ma prawo prezentowania w przypadku Wakansu na Nauczyciela, zwoławszy starszych mężów wspólnie z nimi do wyboru zdolnego Kandydata przez Dyrekcyą Szkół Cyrkularnych Ces. Król. Kon-sessowi proponowali, lub też w niedostatku zdolnego Kandydata wybor ten szkolney Zwierzchności zostawili.

11-mo. — Ażeby Dzieci przez te lata, gdy szkołę odwiedzaia, do pracy im przyzwoitey byli sposobionemi. Bowiem przez to przywykną nie tylko od samey młodości do pożytecznego skutkowania, lecz także ciało ich nabędzie sił do pracy potrzebnych.

12-mo. — Ażeby Dzieci, gdy szkołę Swoią zakończą, do pożytecznych zatrudnień; iako to: w miastach naywięcey do Rze-

міосі, по wsiach zaś до uprawy roli, natychmiast użytими были. До żadного zaś Rzemiosła bez доброго zaświadczenia szkolnego nie маіа być прийетими.

13-to. — Ажебы Swoiey Gromадzie przedkładали, із то не іест речєзā добрā, бы dzieci ubogіch Wіeśniакów до wyższych Szkół postępowali, gdyż з недостатку wyżywienia сіє musieli бы неучронне в поступку быć upośledzeni, а так стали бы сіє думними włączєгами до niczego nieużyteczними. Tym tylko dzieciom, które szczególne okazują talenta або których Rodzice są wstanie przez wszystkie klasy wyższych umiejętności żywić их niezbronна іест, aby до wyższych Szkół postępowali.

Celem tedy nauk w Szkołach по miasteczkach і wsiach не іест, aby dzіатва wieyska przeіstoczyła сіє w uczoneх, tym mniej w поłączonych прѳрніакѳв, zamiarem их іест только, ажебы так была kształcona, ізбы сіє ставала добрими Chреścіанами, а w zatrudнєниях Rodzіcѳв Swoіch wієkszey nabrali зрєчності.

Zawsze было жаданіем Rządu, ажебы мѳлodzi podдани dla wласного позытку, также ієзык рządu, то іест: ієзык Niemiecki umieli, і dlatego prawie wszєdzie поставієні są Nauczyciele umієяcy obа два ієзыки. Lecz gdy не ієзык, але познание zdания поczywości stanowią істотє, позволиł tedy Rząd, aby по wsiach uczono w Ієзыку Polskim і зєбы завакowane мєієsce Organisty takiemu было надане, ктѳры бы был в стане w Szkole мєієscowey w Ієзыку Kraіowym zadosycь учыніć. По miasteczkach рєчєзy істотне маіа быдзь uczone w Ієзыку Krajowym, пры тем теж і Nauka Niemieckiego Ієзыка ма быдзь dawana. По Wsiach zaś наuczanie сіє Ієзыка Niemieckiego zostawuje сіє woli кaждєго а мowіяcым по Niemiecku Nauczycієlom zaleca сіє, ізбы там, гдє Rodzice tego жадали, w godzinach dla porządney nauki nieprzepisanych мѳлodziєзь szkolną prywatnie w Ієзыку Niemieckim ćwіczyli, co im w czasie Promocyi w zasлудze прийєто бєдзє.⁷⁾

II.

На основах, вилѳжєних у цїй інструкціі для шкільних дозорцѳв по „Wsiach і Miasteczkach“, закладало австрійське правительство (Метерніха) тут і там бодай нижчого типу, так звані, тривіяльні школи. Закладали их австрійські урядники-бюрократи, ті, що були освіяні духом фізіократів та переконані, що освічений хлоп дасть більше державі, як темний.

Тривіяльні школи закладали ці бюрократи переважно в тих селах і містєчках, що належали до камеральних дїбр. Як старі Шематизми перемиської єпархії й інші урядові жєрєла виказують⁸⁾, найбільше тривіяльних шкїл засновано в тих селах, що належали до Камери. До таких щасливих сіл належали Стрїльбичі. В них засновано тривіяльну школу в 1817 році, саме в два роки по Відєньськїм Конгрєсі, тоді, як реакція Метерніха зачала добре пускати

⁷⁾ Оригінал в Архїві Тов-а „Бойківщина“, т. III—380/1.

⁸⁾ Schematismus Premislensis graeco-cathol. Clerus з pp. 1828, 1830, 1832, 1834, 1836 і і всі дальші; також „Архїв Тов-а „Бойківщина“ в Самборі, том III — 380, 453; дальший.

коріння. Нас може нині дивувати це, що платня тодішнього вчителя тривіальної школи в камеральних добрах була, як на цей час, висока, бо виносила 250 фль. Wiener Währung річно, й була мало що менша від платні тодішнього повітового комісаря⁹⁾ та інших подібних державних урядовців.

Вчителя тривіальної школи в Стрільбичах презентувала ц. к. Краєва Фінансова Дирекція у Львові й виплачувала йому третю частину пенсії, а дві треті частини платила громада й достарчала на його потребу 6 сяжнів дров, а 6 сяжнів для опалу школи. Вона наглядала через свого відпоручника за тим, щоб мешкання вчителя й взагалі шкільний будинок находився в добрім стані¹⁰⁾. Учителю ходив умундурований після XI-ої кляси ранги державних урядників; у святочний день припинав шаблю¹¹⁾.

Першим учителем у тривіальній школі в Стрільбичах був Теодор Кульчицький із титулом магістра. Він служив у Стрільбичах до 1843 року¹²⁾. Яким він був учителем, про це ніхто в Стрільбичах нині не скаже ні слова. Найстарші люди не пам'ятають нічого, навіть переказу про цього вчителя нема. Але на щастя, лишилися по вчителі Кульчицьким шкільні акти, писані виразно й старанно, — клясифікаційні каталоги учнів¹³⁾. Лишилося їх 12. Найстарший з 1821 року, описля з 1822, 1824, 1825, 1826, 1828, 1829, 1830, 1831, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1840.

Кожний каталог цей учитель сам собі робив, сам і лінував. Кожний каталог складається з двох аркушів грубого бібулястого зеленого паперу, високого на 38 см. та широкого на 24 см.

Деякі каталоги помістив цей учитель на однім аркуші, ліниючи його дуже дрібно й густо. Цензури з поодиноких предметів виписував тільки початковими буквами згідно з приписами, що містилися в законі „Politische Schulverfassung“. Каталог із 1821 року виглядає недокінчений. Переведена в нім тільки клясифікація молодшого річника дітей, — 30 хлопців і 20 дівчат. Клясифікації старшого річника не вписано; рубрики (графи) остали порожні, невиповнені, а на самій долині аркуша видніє дата 23 aug. 1821. За це дальші каталоги, почавши від 1823 року, виповнені старанно. Всі каталоги Кульчицького виповнені в польській мові, хоча, як відомо, скрізь панував германізаційний систем, тимбільше в школах.

Заголовки (назви) шкільних предметів складав собі вчитель Кульчицький по-польськи після німецьких узорів, що найшов їх у шкільних приписах книжки: „Politische Verfassung der deutschen Schulen in den K. K. deutschen Erbstaaten“. Wien, 1817. В цій

⁹⁾ Wacław Tokarz: „Galicya w czasie ery Józefińskiej“.

¹⁰⁾ Архів Тов-а „Бойківщина“ в Самборі, т. III, ст. 453.

¹¹⁾ Параграф 13 закону: „Politische Verfassung der deutschen Schulen in den K. K. Erbstaaten“ говорить: Nach dem für den gesammten Lehrkörper festgesetzten Diäten-Normale gehören die Oberaufseher der deutschen Schulen in die 8-te, die Direktoren der Hauptschulen in die 9-te, die Lehrer der Hauptschulen in die 10-te und die Lehrer der Trivialschulen in die 11-te Classe. (H. K. D. 24 Oct. 1811), а параграф 14 приписує вчителям уніформи: Den sämtlichen beyden Volksschulen aufgestellten Lehrern ist gestaltet sich der den Staatsbeamten bewilligten Uniform von der für den Lehrstand bestimmten Farbe, mit der ihnen vermöge des allgemeinen Diäten-Normale gebührenden Stickerey zu bedienen (St. H. C. D. 24 Juni 1815)

¹²⁾ Літопис Бойківщини Самбір. Річник I, 1931, стор. 43—112.

¹³⁾ Архів Тов-а „Бойківщина“ в Самборі. Т. III, стор. 380.

книжці поміщені були обов'язуючі шкільні приписи та формуляри на каталоги й свідоцтва; вживано їх до 1848 року, а декотрих і до 1868/9 року. Деякі рубрики перемінював Кульчицький досить нескладно на польську мову¹⁴). Обов'язуючим для нього приписом була також наведена вище „Instrukcja dla Dozorców szkolnych“. Один із його класифікаційних каталогів, званих Екстракт-ами, з 1822 року, позволимо собі навести тут у цілості. (Стор. 162). Подаємо в ньому заголовки тодішніх предметів, імена й прізвища учнів, що ходили тоді в Стрільбичах до школи, — для порівняння їх із прізвищами нинішніх дітей стрільбицької школи.

III.

Як із наведеного „Екстракту“ бачимо, найбільшою хвилюючою тодішньої школи було це, що діти записувалися до школи тоді, коли котре хотіло, а властиво, коли батькам було це вигідно. Найчастіше записували люди дітей до школи в травні, досить у липні, також при кінці вересня й у жовтні.

З першого „Екстракту“ (з 1821 року) бачимо, що на 45 дітей скористало зо школи лише 4 дітей; вони й перейшли на вищий ступінь, або до другої класи — а 41 дітей не мало зо школи жадної користі, бо батьки позабирали їх до дому.

З „Екстракту“ з 1822 року бачимо, що на 82 дітей не дістало промоції 53, а скористало трохи з цього „syllabizowania“ ледви 29 дітей. Учитель, видно, не мав жадних правних примусових засобів. Примусу, опертого на законі, тодішня шкільна практика не знала. Шкільного примусу не домагалася навіть і влада, що вдержувала школу й учителя добре, як на ті часи, платила. Центральне віденське правительство було навіть противне тому, щоб галицького мущика силою гнати до школи, бо, після його поглядів, примусом можна його від школи цілком відстрапити¹⁵). За це посилало воно циркуляр за циркуляром Кравчій Шкільній Комісії у Львові, щоб ця впливала через духовенство та цісарських урядників і на наряд у добрий спосіб, вияснюючи людям, які великі користі дає кожній людині школа й наука¹⁶).

В „Екстракті“ на 1824 рік учитель Кульчицький позмінював мабуть самовільно деякі наукові предмети в цей спосіб: 1) Początkowe Fundamenta Chrześcijańskiej Religii. 2) Syllabizowanie z Tablicy i Bukwara. 3) Syllabizowanie polskie i początek czytania. 4) Czytanie z Bukwara i Ustaw szkolnych. 5) Rachunki z głowy i писаніе cyframi na tablicy. 6) Dobre mówienie. — Інші рубрики остали без змін.

На другім ступені науки, названім уже „клясою“, позмінював учитель Кульчицький також назви предметів так: 1) Katechizm Wielki. 2) Syllabizowanie polskie i niemieckie. 3) Czytanie ruskie, polskie i niemieckie. 4) Powynnosty poddanych ku Monarchu na pamiat'. 5) Pisanie Rossyjskie (?) i Polskie. 5) Rachunki z głowy i na tablicy. 6) Ćwiczenie w Rithuale. Інших рубрик не позмінював.

В тім році мав учитель уже 109 учнів і учениць; хлопців було більше, дівчат менше. Через рік опустили школу 42 дітей

¹⁴) Kopfrechnen — rachunki z głowy.

¹⁵) M. Harasiewicz: „Annales Ecclesiae Ruthenae“, стор. 985 і дальше.

¹⁶) Ibidem.

переважно з „przyczyny rodziców“, або „chorowała“ або „poszła do Turki“. Шкільний рік закінчено 28 липня. Як бачимо, був він більше намолотний, бо таки 67 дітей щось трохи лизнуло з цього „syllabizowania“, з „Повиностей підданих до Монархові“¹⁷⁾ та з „Ustaw szkolnych“, що були властиво приписами гарного поведення школярів. Ці приписи передруковували також у тодішніх букварях і шкільних читанках.

В 1826 році мав цей учитель лише 94 учнів у двох класах. З того хорувало 22 і школи не бачило; але таки 72 дітей скористало дещо з науки. В розкладі предметів зробив учитель опять таку зміну, що на другім ступені замість великого катехизму, взяв малий і впровадив новий науковий предмет „piękne pisanie“.

Рік 1828 був роком шкільної катастрофи. До школи в Стрільбичах нібито ходило 118 дітей; їх імена й прізвища з днем впису до школи записано докладно в „Екстракті“, однак певно через якусь пошесть, до школи не ходило 88 дітей. Дещо в увазі позначував учитель. Н. пр. „chorowała-a“, або „przez ubóstwo rodziców“ або „przez wielkie zimno“. В рубриках для наукових предметів виступила незнана досіль новість: pisanie polskie i rosyjskie¹⁸⁾ (?) — без німецького.

Не ліпшим був також і 1829 рік. В тім році фреквенція в Стрільбичській школі впала до 79 записаних, а через хворобу або ще більше через „niedbalstwo rodziców“ не ходило до школи 47 дітей, так що в тому році винесло деяку користь із цієї школи лише 29 дітей із так званого „roznawania liter na Tablicy i z Bukwara“.

Від попередніх „Екстрактів“ багато ліпше представляється „Екстракт“ із 1830 року. Правда, фреквенція в школі впала до 61 записаних, але майже всі діти ходили до школи цілий рік правильно; всі майже перейшли на вищий ступінь, крім кількох, що захорували, або були дуже бідні й не мали в чім ходити до школи! По раз перший на тім „Екстракті“ крім вчителя Кульчицького

¹⁷⁾ В 1817 році вийшла в Львові книжечка п. з.:

Повинности подданныхъ къ ихъ Монарху въ употребленіи обученіиъ парафіальныхъ. Во Львовѣ изд. Юсефа Пиллера кѣб. типографія 1817 года. Невеличка ця книжечка на 46 сторінок друку, написана неможливим язичієм. розділена була на 12 розділів: 1) ѿ зверхностейъ, 2) ѿ пракителъствуючей власти 3) ѿ повинностяхъ подданныхъ кообще 4) ѿ чести юже подданніи Монарху винны естъ 5) ѿ обовязкъ вѣрности 6) ѿ повинности посаженства 7) ѿ повинности отданія податковъ 8) ѿ повинностейъ къ часѣк войнны 9) ѿ повинностейъ жолнѣрей 10) ѿ кривоприсажетві жолнѣрей 11) ѿ карк на дезертирей 12) ѿ повинностяхъ дезертирей.

Про цю книжочку більше в моїй розвідці: „З історії шкільництва на західній Бойківщині“, надрукованій у „Літописі Бойківщини“ в Самборі, річник перший, 1931, стор. 43—112. (Прим. авт.).

¹⁸⁾ Щоб баламутство не ширилось і щоб так учителі як і священники не вживали слова „rosyjski“ — тодішній перший шкільний інспектор на старосамбірський повіт, так званий Distrikts - Schul - Aufseher, о. декан Ревакович видав із припоручення перемиської консисторії в 1818 році спеціальний обіжник, що наша мова в німецькім перекладі називається: ruthenische Sprache, (Іван Филипчак: „З історії шкільництва на західній Бойківщині“ в річнику „Літопис Бойківщини“ за 1931 рік, стор. 93—112. Крім того „Записки“ ЧСВВ, 1934. „Школа в Лаврові“. Прим. авт.).

Szkoła trywialna w Strzelbicach.

Ex t r a k t E x a m i n u

Wykaz Uczniów, postępowania w Naukach, w II-gim Półroku 1822 roku.

Oddział Młodszych popołudniuchodzących.

№ porządku	Imiona i Nazwiska Uczniów i wiek ich	Stan Rodziców	Czas przyjęcia do Szkoły	Początek Religii Chrześcijańskiej	Poznanie ruskich liter na Tablicy	Syllabizowanie ruskie i polskie	Czytanie ruskie z Bukwara, Katechizm i Ustawy	Rachunki z Głowy i czytanie na Tablicy	Dobre mówienie	Zdolność i aplikacya zdolności	Obyczaje	Opuszczenie Szkoły	U w a g a
1	Bohusz Piotr lat 9	Rolnik	8 maja 1822	s	d	d	s	d	s	s/s	d	—	
2	Biliński Grzegorz 19	dtto	18-9-0 1821	d	d	d	d	d	d	d/s	d	24	Z przyczyny Rodziców
3	Bocheński Józef lat 8	Kowal	20 mai 1822	s	d	bd	s	d	d	d.d	d	—	
4	Bocheński Alexander 6	dtto	6 lipca 1822	z	d	s	—	s	d	d/s	d	—	
5	Bilicki Bazyli lat 7	Rolnik	1 maja 1822	z	s	s	—	z	s	s/z	d	29	przez rodziców odesłany po pierwszym kursie. Odesłany od Szkoły przez Rodziców
6	Bahnij Teodor lat 6	dtto	18 maja 1822	z	d	s	—	s	s	s/s	d	—	
7	Duszny Jan lat 12 1/2	dtto	29 wrzesnia 1821	=	—	—	—	—	—	—	—	—	
8	Duszny Leon lat 8	dtto	9 juni 1822	s	d	d	s	s	s	s/s	d	29	z przyczyny Rodziców
9	Furdyczka Jan lat 7	dtto	1-a mai 1822	s	d	s	z	z	s	s/s	d	6	

10 Halków Pantaleon lat 7, 11 Jajecznik Teodor lat 13, 12 Jurczyk Grzegorz lat 10, 13 Jaceyko Timotheu lat 7, 14 Kinasz Jakób lat 10, 15 Kinasz Jan lat 9, 16 Kinasz Bazyli lat 8, 17 Kinasz Stefan lat 11, 18 Kubin Stanisł. lat 7, 19 Kawalczak Michał 7, 20 Kosacz Michał lat 9, 21 Kaliczun Stach lat 7, 22 Kunik Bazyli lat 9, 23 Kiachtak Teodor lat 8, 24 Łwiecki Grzegorz lat 10, 25 Marynicz Piotr lat 14, 6 Marynicz Stefan lat 11, 7 Mociak Simeon lat 7, 28 Sarnówka Andr. 12^{1/2}, 29 Sarnówka Grzeg. 11, 30 Sarnówka Teodor 9^{1/2}, 31 Stepen Simeon 7, 32 Sawicki Piotr 12, 33 Stebelski Piotr 9, 34 Zabłocki Jan 9, 35 Bilicka Marja 13, 36 Bilicka Anna 9, 37 Czyżewiczowa Mar. 11, 38 Duszna Anna 7, 39 Demkowa Anast. 9, 40 Dziurmanowa Kat. 10, 41 Dziurmanowa Just. 7, 42 Gałęzowska Marja 9, 43 Gałęzowska Anna 7, 44 Hryńkowa Anast. 8, 45 Haszczyszyna Ann. 11, 46 Jajecznikowa Kat. 7, 47 Janiowa Anna 9, 48 Jaceykowa Anna 7, 49 Jacykowa Katar. 7, 50 Kubińska Marja 10, 51 Kawalczakowa Ka 11, 52 Kuranowa Marja 9, 53 Krochtiakowa Ma 11, 54 Krochtiakowa Ann 12, 55 Krochtiakowa Pela 7, 56 Kinaszowa Anna 9, 57 Lewczykowa Kat. 10, 58 Mowczkowa Ann. 10, 59 Mociakowa Kata 11, 60 Pirkowa Anna 12, 61 Regószowa Kat. 12, 62 Ralkowa Mar. 11, 63 Szakowa Kata. 10, 64 Seniuzkowa Kat 10, 65 Seńczykowa Ann. 9, 66 Waškowa Anna 10, 67 Wagilowa Anna 7, 68 Czyżewicz Michał lat 6, 69 Haszczyszyn Leon 13, 70 Hlibun Piotr 11, 71 Kaliczun Leon 11, 72 Kubin Jan lat 16 73 Kmieć Jan lat 13, 74 Kostur Jan lat 15, 75 Lewczyk Paweł 12, 76 Mociak Jerzy 13, 77 Mociak Teodor 12, 78 Sarnówka Bazyli 13, 79 Sarnówka młod. 12, 80 Stepan Bazyli 1, 81 Warszawski Jan 16, 82 Zdrękiewicz Klem. 8.

підписаний також місцевий парох І. Васчуńskij. У правописі вчителя зайшла ця зміна, що слово: „dziewczenta“ перемінив на „dziewczeta“ і цього правопису вже стало тримався.

Дуже фатально представляється „Екстракт“ із року 1831, року холери, різних повстань і неспокоїв у цілій Європі. В тім році записаних було до школи 77 дітей, а правильно ходило тільки 6! Інші діти хворіли на різні хвороби; деякі навіть померли.

Таксамо нужденно представляється рік 1832. На 72 записаних ходило правильно до школи 8 дітей; інші часто хворіли, або через бідність батьків, брак одягу й поживи не ходили до школи й переривали науку. В „Екстракті“ на цей рік подибуємо новість. У школі введено надобов'язкову науку німецької мови. На цю науку записалося 8 учнів, самих хлопців. Рубрики в „Екстракті“ з цього року виглядали так: 1) Katechizm polski (?) mały. 2) Syllabizowanie niemieckie. 3) Czytanie z elementarza niemieckiego. 4) Pisanie niemieckie i polskie. 5) Rachunki z głowy i tablicy po niemiecku. 6) Dobre mówienie (niemieckie).

З тих 8 дітей, одно захворіло, друге через бідність батьків перестало вчитися; інші 6 дістали промоцію, — між ними Kinasz Daniel з відзначенням.

Трохи ліпше представляється „Екстракт“ із 1834 року. На 60 записаних не ходило 28; за це збільшилася фреквенція на науку німецької мови. Ходило на цю науку вже 15 дітей; між ними дві дівчини. Видно, що люди, хоча прості, неписьменні, зачали доцінювати значення німецької мови, як державної. На „Екстракті“, крім учителя Кульчицького, підписаний також парох Theodor Leszczyńskij.

Цілком добре вражіння робить „Екстракт“ із 1835 року. На 63 записаних учнів і учениць не ходило до школи лишень 8, одні через слабкість, другі через „upor rodziców“. Інші учні й учениці дістали промоцію на прилюдному іспиті, що цього року виїмково мабуть, відбувся дня 25 лютого в прив'язі численної Комісії, що й підписана на „Екстракті“:

Strzelbice, 25. lutego 1835, Kulczycki nauczyciel, Fr. Miszkiewicz, Johan Gabrich, G. Kuszczkiewicz Schuldistrikts-Aufseher.

IV.

В 1836 році ходило до школи 78 дітей. Одначе через слабості, бідність, неохоту батьків, перестало ходити 33, так, що промованих було 45. „Екстракт” підписали учитель і священник Ліщинський.

В 1837 році на 61 записаних опустило школу 26 дітей, а промоцію дістало 35.

Рік 1838 представляється дуже корисно, на 58 записаних, хворувало лишень 4, а решта перешла на вищий ступінь.

В останнім „Екстракті”, що нам лишив згаданий учитель Кульчицький за 1840 рік, бачимо записаних 73 дітей; до школи не ходило з різних знаних вище причин 50, так що який-такий поступ зробило 23 дітей. Підписаний на „Екстракті” цей сам учитель і цей самий парох. На тім „Екстракті” свідоцтво педагогічної діяльності вчителя Теодора Кульчицького кінчиться, бо дальших його каталогів уже не маємо, хоча він учителював ще кілька літ у Стрільбичах — до дня 29 квітня 1843 року. Саме в тому часі він помер¹⁹⁾.

Оцінити діяльність людини, що промошувала дорогу правді, розганяла кромішну тьму, що перша кидала здорове зерно на ялову ниву в тих тяжких часах абсолютизму, з позісталих „Екстрактів” дуже тяжко. В одному звідомленні перемиської Консисторії до старосамбірського інспектора шкіл читаємо таке: „In Erledigung der Schulvisitations-Bericht vom 13 Februar 1840. Z: 22 wird der S. D. Aufricht angetragen dem Strzelbicer Triviallehrer Teodor Kulczycki einzuschärfen, dass er den Fortgang in den vorgeschriebenen Lehrgegenständen zu befördern trachte, vorüber die Anzeige mit der Vorlesung der Prüfungs-Extacte vom 1. Septemder 1 J. anher zu zuerstatten ob die Besserung erfolgt ist oder nicht. Przemyśl, 17. III. 1840.²⁰⁾ Johann Bischof.

Вдова по вчителі Кульчицьким Катерина, дістала після тодішнього австрійського закону „Politische Schulverfassung“ з року 1817 третину пенсії по мужу. На це складала громада і Cameral-Amt zu Spas. Крім того тодішній к. к. Kreis-Amt у Самборі письмом із дня 16/8. 1843 ч: 12335. дав наказ перевірити der Staromiaster Volksschuldistriktsaufsicht, який приватний маєток полишив учитель Григорій Кульчицький у Стрільбичах і який маєток має в Бережниці вдова по нім Катерина. Дальше в тім самім письмі запитує Kreisamt у Самборі, кілька номерів числить село Стрільбичі, щоб згідно з § 297. „Politische Schulfassung“ обчислити, яка частина припаде на громаду платити на забезпечення вдови по вчителі Теодорі Кульчицьким²¹⁾.

Перемиська гр.-кат. Консисторія, повідомлена урядово про смерть Кульчицького, звернулася письмом із дня 31/8 1843, ч. 409 до Starosamborer gr. kath. Schuldistrikts-Aufsicht-у, щоб зараз стався про: „einen Datationsbeitrag aus dem Normalschulfonde“ для вдови.²²⁾

¹⁹⁾ Архів Тов-а „Бойківщина“ в Самборі, Том III, 380/2.

²⁰⁾ Архів Національного Музею у Львові, 25316/66.

²¹⁾ Архів Тов-а „Бойківщина“ в Самборі, Т. III, 380/3.

²²⁾ Ibidem III. 380/2.

Вдовиче забезпечення вдови Катерини Кульчицької (по довгих мандрівках її прохання з уряду до уряду) полагоджено так, що частину забезпечення, що припадало їй з щорічної пенсії мужа, виплачувала Камеральна Управа Державних Дібр у Спасі і громада Стрільбичі. Бачимо це з письма цього уряду до шкільного надзору в Старім Самборі та з дефінітивної полагоди цієї справи так званім „Kreis-Amt-ом“ у Самборі з дня 17 листопада 1846 р.²³⁾. Уряд цей постановив так, що, після обов'язуючого закону Politische Schulverfassung був обов'язаний згаданій вдові платити по 4 крайцарі денно також der Supplirende Lehrer an der Strzelbizertrivialschule Michael Paclawski; він був прийнятий на заступника вчителя, як помічник небіщика Кульчицького.

По смерті Кульчицького заступником тривіального вчителя від 1843 року (травень) до 1848 (березень) був адютор²⁴⁾ Михайло Пацлавський, що за всяку ціну хотів лишитися настало при стрільбичській школі; однак це йому не вдалося по тій причині, що на таке стансвище, як учитель „тривіальної школи“, не мав він відповідного іспиту. Тому то Пацлавський подав до перемиської Консистерії дня 2 червня 1846 року до ч. 94 прохання, щоб його Консистерія звільнила від іспиту. На це прохання шкільний повітовий інспектор о. Турчманович, декан і парох у Страшевичах, дістав із Консистерії таку відповідь: „Mit Hinweisung auf das Konsistorial Rundschreiben vom 29 Juny l. J. Z. 294, hat die Schul Distrikts-Aufsicht, den um den Befreiung von einer Qualificationsprüfung unterm 10 August 1848 ansuchenden Michael Paclawski Lehrsupplenten an der Trivialschule in Strzelbice abweislich zu bescheiden. — Przemysl, am 15. August 1846. Ioannes (Снігурський) Eppus.

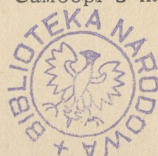
Не діставши звільнення від кваліфікаційного іспиту на вчителя тривіальної школи, Пацлавський через місяць поїхав до Перемишля й піддався іспитові. Однак іспиту цього не здав, бо дня 19 вересня 1846 року прийшло з Консистерії до цього самого шкільного інспектора таке письмо: Paclawski Michael supplirender Lehrer an der Trivialschule in Strzelbice, ist bei der, am 15. September l. J. abgehaltenen Qualifikationsprüfung nicht bestanden. Hievon hat die R. D. Aufsicht unter Hinschändigung der mit Bericht vom 11-ten September l. J. Z. 75 anher übermittelten (Behelfe) mit der Weisung den Impetran ten zu verständigen, dass derselbe in der rurhenischen Kurrentschrift, in den Grundsätzen der Grammatik, in Tafelrechnen sich annoch ausbilden, und bei Zeiten sich um einen anderen Lehrerposten umzusuchen habe, da die erledigte Trivialschule in Strzelbice, auf den nächsten Bericht der S. D. Aufsicht wird dem Konkurse ausgesetzt werden. — Przemysl, den 19. Sept. 1846. Ioannes, Eppus.

Хоча Пацлавський не здав іспиту, однак учителював таки в Стрільбичах далше до 1 березня 1848 року. Опісля перейшов на дяківку до іншого села.

По дяковчителі Пацлавським лишилися два шкільні каталоги з 1846 й 1847 рр. Назвав він їх „Wyciągi“. Провадив він науку в двох відділах. Називаються вони в його „Wyciąg-ax“ курсами. На нижчім курсі вчив Пацлавський таких предметів: 1) Początki Religii

²³⁾ Архів Тов-а „Бойківщина“ в Самборі, Т. III, 380/7.

²⁴⁾ Адютор = помічний учитель. Пацлавський був передтим учителем парохіяльної школи в Старім Самборі з платнею 100 злр. річно.

2) Poznawanie liter 'ruskich. 3) Slabizowanie Bukwaru. 4) Czytanie Bukwaru. 5) Rachunki. — На вищій курсі: 1) Katechizm ruski i polski (?) mały. 2) Bibliotyczna nauka. (?!) 3) Czytanie ruskie. 4) Slabizowanie polskie i czytanie. 5) Slabizowanie niemieckie i czytanie. 6) Tłumaczenie Elementarza. (?) 7) Komeniusz. 8) Pisanie polskie i ruskie. 9) Rachunki pisane. (?)

Всіх дітей мав у 1846 році (хлопців і дівчат) 77, а в 1847 році було тільки 51. Крім того мав Пацлавський доповнюючу науку, бо в каталозі з 1847 року бачимо таку рубрику: Wyrosłych od lat 12 do 18 chłopców 22, dziewcząt 17. Razem na powtarzanie chodzących 39 dzieci.

В обидвох каталогах, що лишилися по Пацлавським, ніде не зазначено, щоб діти хорували, або опускали школу, як це бувало за його попередника. При одній дитині зазначено, що „choruje“, а при іншій, що „umarł 17 Julii 1846“.

Дня 1 березня 1848 року Пацлавський зістав комісійно звільнений від учительських обов'язків у Стрільбичах і віддав своему наслідникові Петрові Буцаковському школу з інвентарем. У склад цієї Комісії входили: Altsamborer Schuldistrikts - Aufscher о. Клим Турчманович, Ortsrichter Гриць Біліцький, що підписався знаком святого хреста, два відпоручники громади та два відпоручники церкви — всі неписьменні! Протокол із цієї Комісії списав у німецькій мові о. інспектор. У нім зазначив він, що постановою Світлого Заряду Дібр Камеральних із дня 5/11 1847, ч. 25697 і декретом Консисторії в Перемишлі з дня 19/11 1847, ч. 493, зістав іменованим сталим учителем тривіальної школи в Стрільбичах п. Петро Буцаковський, дотепер supplirender Lehrer an der Trivialschule zu Straszewice. Він мав якийсь Semestralprüfung mit sehr gutem Erfolge.

Цьому п. Буцаковському віддала Комісія шкільний будинок із ґрунтом, все шкільне приладдя й посуду, весь інвентар, шкільні акти, книжки для бідних учнів²⁵⁾ і т. п. Протокол підписали також Peter Buszczakowski, Uibernemer і Michael Paclawski, Uibergeber.

Буцаковський Петро був на свій час непересічним учителем. Де він побирав науку, не знати; може в Самборі, бо родом був зо Страшевич. Іспит на вчителя тривіальної школи здав, як приватист при лаврівській головній школі, а не як препарандист, під директором о. Максимовичем, про що свідчить свідоцтво з Лаврівського архіву: Zl. 16. Zeugniß. Gemäss welchem von Seiten der Lawrower K. K. Hauptschule bestäätiget wird, dass Peter Burszczakowski g. k. Religion, aus Straszewice Samborer Kreises sich über gestallte Bitte im Privatwege der strengsten Prüfung aus der Lehrmethode unterzogen und welcher bei dieser Prüfung viele und schöne Fähigkeiten in allen Zweigen des Lehrfaches an Tag gelegt habe. (одно слово нечитке) dessen folgt die eigenhändige Fertigung und Siegeldrückung.

Lawrów, d. 10. Juli 1845.

Pr. Maksymowicz.²⁶⁾

З часів його довголітнього урядування в стрільбичській школі дійшло до нас 17 каталогів від 1848 до 1876 року. З того 8 писаних по українськи (тодішнім правописом і мовою), 6 по німецьки (від

²⁵⁾ Про книжки для бідних учнів, так звані Gratisbücher, диви мою працю: „Школа в Лаврові“, в Записках ЧСВВ, 1934. — Автор.

²⁶⁾ Архів Лаврівського Монастиря, Том XI—X.

року 1855 по 1862) а кінцеві три по польськи за роки 1869/70, 1874, 1875/6. Це були вже часи, як школи перебрала від Консисторії під себе вже Рада Шкільна Краєва.

Всі каталоги вчителя Буцаковського відзначаються незвичайно гарним почерком, що рідко де такий можна подібати. Письмо його, — це правдива літографія. Подивляти треба що людину, що завдавала собі тільки праці, щоб усі каталоги лінювати й самому від початку до кінця без поспіху все в одностайно видержанім тоні від першої до останньої букви взірцево й гарно написати! Заголовні картки (обгортки) його каталогів незвичайно гарно розмальовані, а всі букви такі правильні й чепурні, що довго треба придивлятися, щоб пізнати, що це ручне письмо а не літографія.

Перший клясифікаційний каталог лишив нам Буцаковський із 1848 року з другого півріччя, бо щойно дня 1 березня перебрав школу.

Видно, що весна народів мала й на нього деякий вплив. Кличі свободи, братерства, скасування панщини докотились також і до старосамбірської закутини, дійшли до Стрільбич. Ці кличі, а передовсім пробудження тодішніх українців до нового життя, встановлення Головної Руської Ради в 1848 році зробило й на вчителя Буцаковського вражіння, бо його каталоги писані вже по руськи, дуже гарним почерком, але мовою незвичайно якоюсь твердою, штучною, що нагадувала церковщину. Деякі слова сам учитель Буцаковський собі „ізобрітав“—кував. Радив собі, як міг і як розумів. Учився нашої мови від людей на селі, бо між ними жив і діяв; але мабуть йому тоді здавалось (в 1848 році), що народньої мови неможна вводити до шкільних каталогів і длятого виходили в нього заголовки в початкових каталогах дуже чудернацькі. В дальших каталогах бачимо вже деякий поступ, а в останнім із 1863 року мова його цілком очистилась і зблизилась до тодішньої народньої мови й правопису, що його вживали в своїх виданнях народовці-шістьдесятники.

Каталог Буцаковського з 1848 року зо всіми заголовками поодиноких предметів виглядає так: (стор. 168).

VI.

В 1848 році мав учитель Буцаковський у двох клясах своєї школи 31 учнів і учениць і стільки ж клясифікував. Між тими учнями було троє дітей о. Турчмановича, пароха Страшевич і декана, а також і шкільного повітового інспектора²⁷⁾. Видно, що його наука мала іншу вартість, як попередніх учителів, якщо о. Турчманович, як шкільний інспектор, повірив йому своїх троє дітей на науку.

На 31 клясифікованих лишень з дітей не дістало промоції, і як це в увазі записано, через „униніє Родителей“. Прилюдний іспит відбувся дня 29 липня, в прияві о. Турчмановича й учителя Буцаковського. „Екстракт Іспитанія“ підписали вони обидва.

В 1849 році мав учитель Буцаковський у своїй школі в двох клясах 40 учнів. Жаден із них не хорував і не опускав науки та всі дістали промоцію.

²⁷⁾ о. Турчманович перенісся пізніше на парохію до Стрільбич.

Циркуль Самбёрскій

Деканатъ Старосамбёрскій

Училище: въ Стрѣльбичахъ

Бѣтрактъ Испитанія Оучениковъ Школы трикѣмной Стрѣльбичской П-зи Теченѣ

года 1848

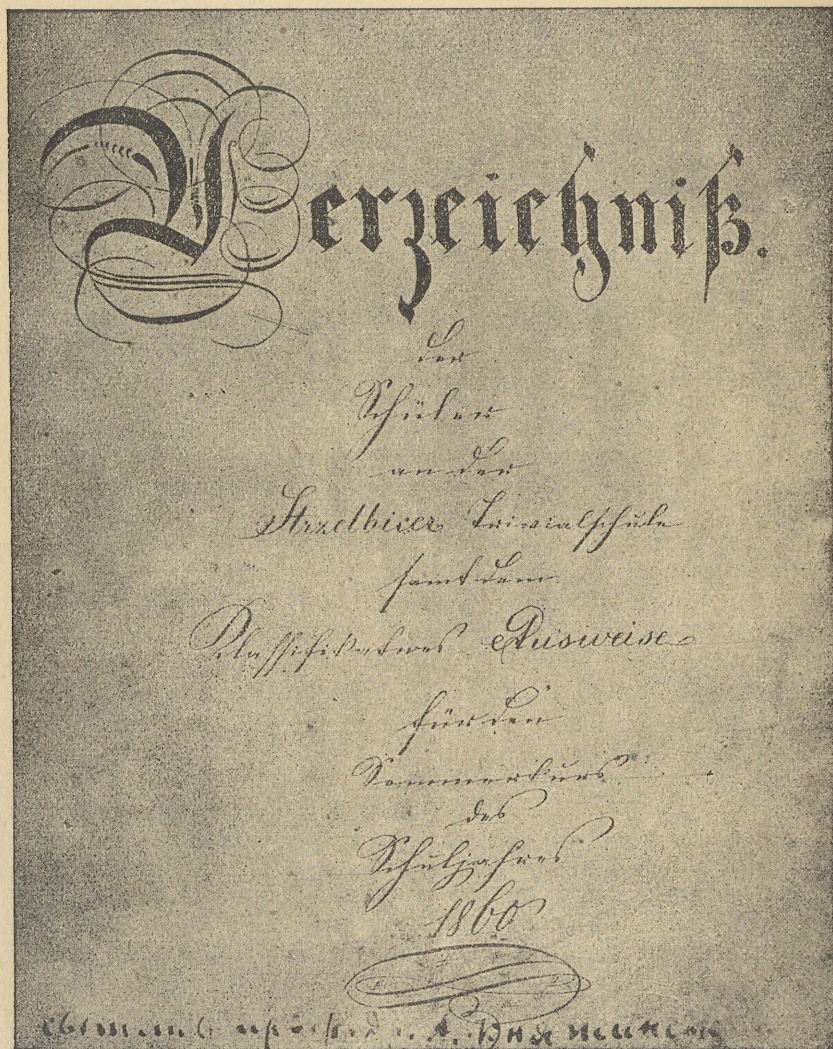
Класса элементарна вѣдѣль I. Оученѣхъ оучениковъ школы трикѣмной Стрѣльбичской къ II теченій вѣдѣла початковѣхъ

года 1848

Число рядовое	Имена и Лѣтъ	Плѣмя	Лѣтъ	Поча-токъ на-руч-ки	Катехисмъ	Позна-нїе		Скла-данїе		Чтенїе		Чис-ленїе		Писа-нїе		Благоуви-женїе		Оученїе школы	(I.) Извѣтъ.	
						русское	польское	русское	польское	русское	польское	главное	табличное	русское	польское	Благоуви-женїе (задо-ность)	Тшанїе (пильности)			
а	Младенны					русское	польское	русское	польское	русское	польское	главное	табличное	русское	польское	Благоуви-женїе (задо-ность)	Тшанїе (пильности)	Оученїе школы	Кляса вѣспѣху	
б	Багнѣй Іваннъ	земле-	11	ѣго марта	д	д	з	д	д	д	д	с	с	с	с	с	с	29	II	черезъ Учинїе Родигелей
в	Богущъ Мигайль	дѣлецъ	9	уго марта	д	д	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	21	II	dto
г	Гладковскій Григорій	dto	10	ѣго марта	Д	Д	д	д	д	д	д	д	с	д	д	д	д	16	I	dto
д	Греско Петръ	dto	8	марта	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	23	II	dto
е	Галковъ Андрей	dto	до II отдѣла	и "	Д	Д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	6	I	dto
ж	Гринковъ Григорій	dto	11	ѣи "	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	23	I	dto

Але, на жаль, не всі вчителі могли відповісти цьому завданню. В 1860 році було 42 класифікованих учнів²⁸⁾; із них 8 не дістало промоції. Ніхто з дітей не хорував і школи не занедбував.

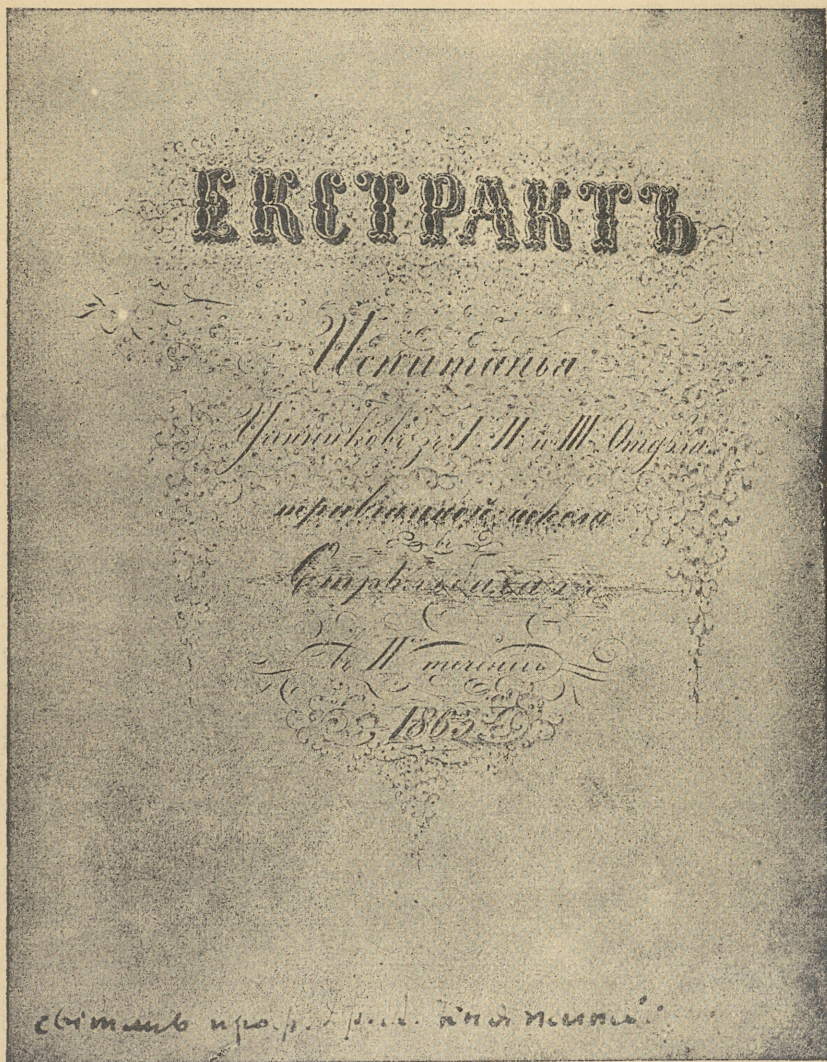
Між каталогами 60-их років визначається небуденною красою каталог за 1863 рік, зладжений на тодішній українській мові. Учитель Буцаковський завдав собі чимало праці та виконав об-

гортку каталогу так артистично, що нині можна б цей каталог і на виставу повезти, навіть і між чужинців; усюди звернув би він на себе увагу та приніс би нам честь, що вже в 1863 році мали ми таких талановитих і працюючих учителів, що самі комбінували найгарніші взори й виконували по мистецьки гусячим пером. На

²⁸⁾ Schematismus Premiśl. за рік 1860, виказує в Стрільбицькій школі всего 39 дітей. Укладчик „Schematism-u“ міг помилитися, бо „Verzeichniß“, що маємо його перед собою, виказує 42.

обгорті каталогу написано: Екстрактъ Испитанія Учениковъ зъ I, II и III Отдѣла тривіальной школы въ Стрѣльбичахъ въ другомъ теченіи 1863 года. Мова вчителя Буцаковського нахилилася трохи більше до народньої. Всюди вважав він на перезвук „ікання” та вставляв над „О” дашок; видно це в рубрикахъ науковихъ предметів у каталогахъ.

Мова ця від 1848 до 1863 року дуже мінялася з церковно-слов'янської на живу народню. Подаємо зразок мови в Каталогю: 1) Имена учениковъ. 2) Початокъ посѣщенія школы. 3) Обрядъ. 4) Лѣта ученика. 5) Достоинство родителей. 6) Число опушенія школы. 7) Здѣбнѣсть. 8) Прилѣжнѣсть. 9) Нравственнѣсть. 10) Богочестіе. 11) Языкъ рускій, польскій, нѣмецкій. 12) Численіе. 13) Писаніе. 14) Пѣніе. 15) Клясса успѣху. 16) Примѣчанія. Таксамо

прізвища учнів у тім „Екстракті” змінені на користь народньої вимови: Янівъ, Лаврѡвъ, Гаврилѡвъ, Сарнѡвка і т. д.

В 1863 році клясифіковано 47 школярів. Між ними 15 не дістало промоції, головно з першого відділу.

По тім (з року 1863). по українськи написанім „Екстракті”, прийшли знов німецькі Prüfungs-Verzeichniss-u, аж до 1868 року. В 1869 році, коли то настала вже с. к. Galicyjska Rada Szkolna Krajowa²⁹⁾, і коли повідбирала наші школи з рук наших консисторій, можемо догадуватися перемін у душі вчителя Буцаковського. Він пережив не одно; бачив 1848 рік, одушевлявся його кличами. Під впливом подуву ідей 1848 року він увів урядування в своїй рідній мові, відхиляючи тим самим із внутрішнього урядування школи польську мову. В 50-х і 60-х роках урядував у німецькій мові, а на самім кінці 60-х років і через 70-і повернув знов до польської мови аж до кінця своєї служби.

За 1869/70 рік маємо перед собою вже змодернізований Katalog pilności uczniów szkoły trywialnej w Strzelbicach. За 1874 рік маємо знов опять польський клясифікаційний каталог із написом: Wykaz postępu w przedmiotach uczniów szkoły ludowej (вже не тривіальної!) w Strzelbicach w II. półroczu 1874 roku.

В тім каталозі бачимо задержані три кляси як це було й у тривіальній школі. Крім того на початку каталогу находимо також клясу „Początkowcy”. Є там повні рубрики наукових предметів, що їх учитель Буцаковський сам дуже гарно повирисовував і виповнював: 1) Początek uczęszczania uczniów do szkoły. 2) Stan rodziców. 3) Obrządek. 4) Wiek uczniów. 5) Uczęszczał (regularnie, nieregularnie). 6) Pilność. 7) Obyczaj. 8) Przedmioty: Religia, Język Ruski, Rachunki. 9) Pisanie. 10) Postęp ogólny.

В каталогу I-ої кляси були такі рубрики: 1) Nazwisko ucznia. 2) Początek uczęszczania do szkoły. 3) Stan Rodziców. 4) Obrządek. 5) Wiek uczniów. 6) Uczęszczał (regularnie, nieregularnie). 7) Pilność. 8) Obyczaj. 9) Religia. 10) Przedmioty: Język ruski, Rachunki, Pisanie. 11) Stopień ogólny. 12) Uwaga.

В II-ій клясі були тісамі рубрики з додатком польської мови й географії, а в III-ій клясі такі ж предмети з додатком садівництва.

Останній каталог, що дійшов до нас від учителя Буцаковського, представляється дуже гарно. Письмо таке гарне, що треба добре придивлятися, щоб пізнати, що це ручне письмо, а не літографія. А треба знати, що Буцаковський був уже старий чоловік, бо від 1848 року служив при стрільбицькій школі, куди прийшов зо Страшевич на сталу посаду. Каталог цей, зладжений у польській мові, має такий заголовок: Spis uczniów I, II i III klasy w szkole pospolitej w Strzelbicach, wraz z wykazem klasyfikacyjnym za I i II półroczcie roku szkolnego 1875/6.

²⁹⁾ Тодішній намісник Галичини граф Агенор Голухівський порозсилав до всіх шкіл окружне письмо, в котрім повідомляв, що настала нова найвища шкільна влада — Краєва Шкільна Рада. Її внутрішньою й зовнішньою мовою урядування визначено польську мову. (Обширніше про це виложено в статті „Школа в Лаврові“ в Записках ЧСВВ, 1936. — Автор).

Przegląd ogólny:

W bieżącym roku szkolnym zapisało się do tej szkoły uczniów	58
otrzymało stopień celujący	9
otrzymało I stopień	32
otrzymało II stopień	14
otrzymało III stopień	3
Razem	58

Spis

*uczniów I, II, III klasy w szkole państwowej
w Starej Wsi w roku szkolnym
za półrocze I i II roku szkolnego
1875/6
Przegląd ogólny...*

<i>W klasach roku szkolnego</i>	<i>W półroczu</i>	
	<i>I</i>	<i>II</i>
<i>zapisało się do tej szkoły uczniów</i>	58	58
<i>otrzymało I stopień celujący</i>	9	9
<i>I</i>	32	32
<i>II</i>	14	14
<i>III</i>	3	3
<i>nieklasyfikowanych a również w klasach uczniowie opuszcza szkołę</i>		
<i>amanta</i>		
<i>Razem</i>	58	58

Stary Wsie 1875/6

Значить, фреквенція в тім році піднеслася на 58 учнів. Як бачили ми в каталогах із попередніх літ, Буцаковський не приймав більше до своєї школи дітей, як сорок-кілька. Робив це мабуть по тій причині, що один учитель більше як 40 дітей учити з успіхом не може. Він, як практичний педагог, вибирав між дітьми талановитіших, і тих учив; інших слабше розвинених, лишав на пізніше, або й зовсім таки не тягнув їх до науки. Так нам видається

ся, що успіхи його праці, як бачили ми по каталогах, були видатніші, ніж його попередників.

Каталог цей був зладжений після найновіших приписів колишньої Краввої Шкільної Ради. Рубрики цього каталогу пам'ятають ще й до нині наші старші люди (переважно педагоги), що з подібними рубриками діставали шкільні свідоцтва. В першій більшій рубриці було виписане: прізвище, імя, вік, релігія й місце уродження учня. В другій: стан і місце замешкання батьків, дальше число опущених годин, потім обичаї, пильність, релігія. Опісля на першій місці був язик руський, що мав чотири осібні графи: читання, граматуку, ортографію й висловлювання усне та письменне. Потім ішов язик польський із тими самими графами, в дальших рубриках було писання польське й руське, рахунки, спів, історія, географія, рисунки, господарство, руханка і степенъ загальний.

Української мови вчили в клясі I-ій, польської в II-ій, науку німецької мови скасовано, а інших предметів учили щойно в III-ій клясі, в котрій не було більше, як 10—12 учнів.

Буцаковський славний був із свого гарного письма на всю околицю. Подібні викази й каталоги зладжував він не лишень для своєї школи, але й для інших шкіл, як от для Лінини, Білеча й далекої Бистриці в Дрогобицькім повіті. Ствердили ми це в актах, що знаходяться в Архіві Тов-а „Бойківщина” в Самборі³⁰). Буцаковського любили дуже в цілій околиці селяне, священики, камеральні урядовці й усяке начальство. Його знали як чесного й працьовитого чоловіка. Часто діставав він признання за працю в школі й громаді, письменні похвали й нагороди в грошах, про що свідчить оце письмо з перемиської Консисторії:

Ч. 21/школь. Выс. ц. к. Намѣстничество присволило рѣшеніемъ зъ дня 29-го Декаврія тек. года Ч. 72174. для тривіального учителя въ Стрѣльбичахъ Петра Буцаковського запомогу изъ школьного фонда въ илькости пятьдесяти (50) золотыхъ а. в. которому сбиргательна ц. к. самбѣрска касса за маркованымъ квитомъ выплатити имѣе.

О чемъ пов. у. н. надзирательство до свидѣнія і дальшого споводовенія съ сверненіемъ прилогѣвъ касательного прошенія съ заувѣдомляе ся. Перемишль, 11 Януарія 1862 года. Гома Епшъ. Генилевичъ.

Як бачимо, була це на ті часи велика допомога. Видно, що працю цьої людини урядові чинники високо цінили й нагороджували.

Буцаковський лишив по собі дуже добру пам'ять між місцевим населенням. Його радо згадують його бувші учні, нині найстарші господарі в селі, як мудрого, тактовного й дуже вченого чоловіка. До нинішнього дня всі, що при житті остали, висказуються, що мудрішого вчителя в Стрільбичах не було. Він був у громаді всім: дяком, громадським писарем і делегатом до сервітутових судів при камеральних добрах у Спасі. Він учив людей садівництва, пчільництва, був дорадником селян у різних публично-правних справах. Провадив знаменитий церковний хор.

³⁰) Архів „Бойківщина“, Ч. III., 380—453—274.

Мав Буцаковський жінку й трое дітей, — двох хлопців і дівчину. Жиючи ошадно, доробився гарного маєтку. На парцеляції деяких камеральних посіlostей купив на власність 8 прутів поля³¹⁾, поставив собі дім, заложив сад³²⁾.

По переході народнього шкільництва під управу Краєвої Шкільної Ради, змушений був Буцаковський складати новий кваліфікаційний іспит перед державною ц. к. Комісією у Львові, з далеко більшими вимогами. Будучи з природи інтелігентнішим, а маючи знамениту педагогічну практику, зложив цей іспит у Львові. Йому зачислено всі літа служби й у 80-их роках XIX ст. (1882) відпущено на пенсію. Осів у своїм маєтку в Стрільбичах; помер у Старім Самборі, де й похований.

VII.

За часів учителювання Буцаковського, при кінці 60-их років (1858 р.), видала шкільна влада другий раз приписи для місцевого надзирателя школи, але тим разом уже в нашій тодішній літературній мові і тодішнім правописом, церковними буквами, бо гражданки тоді ще не вживали. З уваги на архаїзм мови цих приписів і тодішні педагогічні розуміння, наводимо їх у цілості:

Наставленье для мѣстного надзирателя школи: Понеже мѣстный школы надзиратель надзор школы въ имени громады держати и исполняти має, то даються ему слѣдующіи предписы:

1. Его обовязанностію єсть наставати на тоє, щобы дѣти школу порядочно посѣщали; въ той цѣли долженъ онъ:

а) щорочно въ осенній праздники съ учителемъ сочинити посписъ способныхъ до школы дѣтей, и той своимъ подписаниемъ ствердити;

б) зъ часта, а то принаймнѣй що 14 дней разъ, школу посѣщати, въ списку (каталозѣ) пильности посмотрѣти, чи всѣ дѣти присутствують. Сутьли гдетоїи непритомни, має ся звѣдовати причинъ ихъ отсутствія, родителей или попечителей къ пильному посыланю тихъ до школы привѣтливимъ словомъ оупоминати, а еслии тоє остало ся безъуспѣшнымъ, о тихъ за вѣдомостію мѣстцевого душпаствыря громадскѣй старшинѣ донести;

в) мѣсячній или чвертьрочній выказы отсутствовавшихъ отъ школы совѣстно розсмотривши подписати; при изслѣдованіи отъ старшины громадской въ томъ дѣлѣ предпринимаемѣмъ безсторонно опущенье кары радити лишь тогда, коли съ певностію вѣдає, що отсутствія важни заходили причины.

2. Его єсть обовязанностію смотрѣти того, щобы наука преподавала ся прилѣжно, а съ молодежею щобы при томъ обходжено ся по предписамъ; долженъ протое:

³¹⁾ Около 20 моргів.

³²⁾ Оповідання його колишніх учнів, 75-літнього Миколи Душнева та Василя Когута, котрого маму Буцаковський привіз, як кухарку зо Страшевич і тут видав за муж. Цього Когута опісля вчив. Когут був на похороні Буцаковського. — Про Буцаковського, висловився дуже гарно 85-літній, старенький, нині пенсіонований директор школи в Дрогобичі, Василь Стояловський родом із Старого Самбора. Стояловський ходив тоді до школи в Лаврові, як Буцаковський учителював у Стрільбичах, де тішився великою повагою.

а) при своихъ частѣйшихъ надглядахъ до школы старати ся оувѣдати, чи оучитель и подѣучитель (помѣчникъ) въ годинахъ науки непрерывно бывають притомни, чи неначинають обучаня за поздно, або кончатъ предвременно;

б) оуважати на тоє, чи оучитель въ годинахъ шкѣльныхъ не посылаетъ дѣтей въ звони звонити, або дѣлати якїи домовїи или иннїи дѣла, чи съ дѣтьми поступає по предпису прїязно, тихости и оуважности дѣтей наблюдає, погрѣшающихъ заказаными карами не карає, шкѣльну комнату и шкѣльне снарядьє чисто держитъ, и чи самъ харно и порядно одѣтый являє ся;

в) постереже-ли въ тихъ ѣтношеняхъ яку похибу, то въ тотже часъ звѣститъ тоє душпаствреви. Ёслибы мѣстный школы надзиратель, чого ся несподѣвати, замѣтилъ, що наука богочестїя не преподає ся такъ прилѣжно, якъ бы надѣбно было, або що катехитъ при томъ съ дѣтьми не по людски ся обходитъ, то долженъ тоє звѣстити надзирателеви шкѣль обводовому.

3. Обовязанностїю его есть спѣльно съ душпаствремъ и оучителемъ мати бачное око на норовственнѣсть (обычайнѣсть) дѣтей; для того долженъ ѣнь:

а) оуважати, щобы дѣти на богослуженьє пильно и порядно ходили. Въ церкви, где оучитель чи то хорѣ, чи въ сакристїи или коло олтаря есть своимъ дѣломъ занятый, долженъ бачити на ихъ благочинное поведеньє и розумными средствами оудержовати межи ними карнѣсть и ладъ;

б) безчинное поведеньє ся дѣтей по оулицямъ и на публичныхъ площадяхъ оудалати.

4. До него принадлежитъ дбати за точное вплываньє належностей оучительскихъ. Въ томъ взглядѣ має ѣнь:

а) предпринимаемому шорѣчно съ начаткомъ шкѣльного року черезъ душпаствря и старшину громадску означеню тихъ дѣтей, которїи ради оубожества бесплатно науку поберати мають, присутствовати и совѣстно смотрѣти того, щобы число такихъ дѣтей, несправедливо съ оущербомъ для оучителя або фонда, въ который шкѣльне вплыває, не оумножати, но щобы бесплатной науки оучастниками ставали ся лишь такїи, которыхъ родители подля §§. 181 и 182 полїт. оустава шкѣного суть свободнїи;

б) наблюдати, щобы топливо на опалъ школы, или за оноє оумовлена квота въ грошехъ, въ принадлежномъ времени были ѣтдаванїи;

в) прикладати ся и содѣйствовати въ тому, щобы належности оучителя въ принадлежномъ количествѣ и добротѣ были выбрани и томууж ѣтдавани. Постереже-ли въ томъ якїи оущербъ, то долженъ громадянамъ привѣтливимъ представити несправедливѣсть, которой допускають ся оскорбляючи кусень хлѣба мужу, который оучитъ ихъ дѣти; такъ само долженъ оусиловати ся, полагодженьемъ въ добрый способъ грозячимъ спорамъ залобѣгати, а возникшїи оулагоджати.

5. Его обовязанностїю есть смотрѣти, щобы шкѣльный будынокъ и шкѣльное снарядьє были въ добромъ состоянїи, на постереженїи въ томъ хибы и недостатки душпаствря бачнымъ сдѣлати; при наказаныхъ будѣвляхъ оуважати, щобы тїи въ мѣру выжшого распорядженя такъ скоро якъ лишь возможно совершили ся,

оухиблена же, опѣшалость або весьма ихъ занеханье мѣстцевому душпастыреви донести.

6. При посѣщаніи школы черезъ надзирателя обводowego (при виситаціи) долженъ нехибно быти притомнымъ, и все, що въ теченіи време не замѣтилъ похибного чи хвального, щирѣ, не где те дотичить погрѣшеній оучителя, не въ присутствіи дѣтей, надзирателеви обводовому изъяснити.

7. Где существуетъ собственный Фондъ школьный мѣстцевый, має мѣстный школы надзиратель веденіи щорѣчно о томъ счеты розсмотрити и спѣльно подписовати.

Мѣстный школы надзиратель має силою исполняемою ѳтъ него въ имени громады надзирательского оуряду при пересправахъ въ дѣлахъ школы въ заступствѣ (репрезентаціи) громадскѣмъ заходячихъ мѣстце и голосъ непосредственно послѣ старшины громадской, сирѣчь послѣ посадника (вѣйта, бурмистра, берава) и соѣтниківъ (райцѣвъ) громадскихъ (присяжныхъ, десятниковъ³³) и т. п.).

Щоб виповнити добре ці приписи, треба було мати кращу педагогічну освіту, бѣльше такту та педагогічного хисту. Але що в тих часах по наших селах подібних людей не було, ддятого обов'язки місцевого шкільного надзору повірювано темним селянам; тому й ці приписи лишилися паперовим тільки документом. Вибралий на такого „смотрителя“ школи темний селянин, мав звичайно тільки такту, що не мішався бодай до цього, чого не розумів. Якщо хотів бути дуже діяльним, старався звичайно про дрова для школи, про ремонт, помагав збирати по селі гроші на вдержання вчителя.

Часом бували й такі нетактовні події, як у сусіднім селі Лінині Великій. Там ціла неписьменна громадська рада, зійшлася раз спеціально ддятого, щоб написати протест проти вибору місцевого шкільного дозорця й цю „супліку“ післала до повітового шкільного інспекторату. Ось вона: „Przewielebny Dekanatu Starosamborskiego Dozorca Szkół Trywialnych.

My niżej podpisana Gromada Wsi Kameralney Leniny wielkiey dayemy Splikacye względim naszych dzieci chodzących do Szkoły uształiowaney wewsi naszej:

1. Pirsza prośba y Syplikacya z nas yest wydana ze dozorca szkolny obiralna bydź nie może z przyczyny tey, że dozorca bez zapłaty niechce być dla pilności dzieci przynaglać do szkoły Regularnie chodzić poniewasz tyle zapłaty niewstanie iesteśmy wypłacać aby dozorcy i Profesora opłacać wielka zapłata dla Profesora ze niemozemy opłacać poniewasz daley iak trzy czensci gospodarzy opadłych i zumarłych do opłacenia profesora zostalo a dla nas którzy jeszcze się nieco otrzymujemy nie wstanie iesteśmy tyle opłacać dla profesora i dozorca dla dzieci przynaglać my gmina Lenina Wlelka 2. Julij 1850 podpisujemy się na te prośbe“: † Hryć Drius, † Andrus Buczkiewicz, † Iwan Hołowacz, † Wasyl Merio, † Luć Kowal, † Iwan Buranycz, † Fidio Komar, † Ilko Kilhun, † Luć Boryk, † Fidio Wimam, † Michajło

³³) Оригінал находится в Архиві Тов-а „Бойківщина“ в Самборі, Том III, 386/2.

Brylisz. — Urząd gromadzki: † Iwan Kilhan woyt, † Michał Komar przysiężny nieumiejących podpisałem Jan Rozyk, pisarz gminny.³⁴⁾

Чи ця „супліка”, як бачимо, без одної протинки, мала який успіх, того не знаємо.

Рік 1861 був роком деяких пробісків для реформи закостенілого тодішнього народнього шкільництва. Австрія носилася з деякими реформами. Видано цісарський патент, званий жовтневим; у ньому заповідалося деякі реформи й пробіски конституційного життя по програнах недавно війнах. — Тодішні наші політичні провідники жалувалися у Відні на покривдження нашої мови по школах. Тоді центральне правительство у Відні видало 26 липня 1861 року циркуляр до Шкільної Комісії у Львові, щоб вона наказала Консисто́ріям оголосити, що там, де чисто українське село, наука має відбуватися виключно в руській мові, де чисто польське село, наука відбувається в польській мові, а в німецькім селі по-німецьки — аж до „механической вправности”, а там, де мішане населення, елементарна наука зачинається в мові більшости учнів, а другої краювої мови почне молодь учитися щойно на другий рік науки в літнім „теченіи года³⁵⁾”. Щодо німецької мови повчало міністерство, що в тих місцевостях, відкіля молодь не буде ходити до вищих шкіл, наука німецької мови цілком відпаде.

Якщо батьки дітей бажали б собі вчити своїх дітей цієї мови, тоді вчитель обов'язаний буде, без усякої окремої нагороди вчити повірені йому діти також німецької мови.

Цю заяву опублікувала перемиська гр.-кат. Консисто́рія дня 1 вересня 1861 року, під числом 706/шк. за підписом єпископа Томи Полянського.

VIII.

В 60-их роках XIX століття, в часах деяких реформ, центральний уряд у Відні наказував високопоставленим особам урядничої ієрархії відбувати візитації шкіл. Про візитацію, що відбувалася з великою повагою, повідомляла шкільна влада заздалегідь. В тій ціллі на який місяць наперед розсилала всім околичним достойникам програми цієї візитації шкіл. По візитації відбувалася звичайно велика гостина для такого достойника в домі якогось околичного маґната-шляхтича, щоб такий візитатор міг пізнати спосіб думання місцевої шляхти та взагалі всіх тих людей, що мали вплив на народ.

Така візитація всіх шкіл відбулася в цілім Самбірському окрузі від 30 вересня до 14 жовтня 1861 року. Візитацію переводив шкільний радник (Schulrat) по згори назначеній програмі. Наводимо тут її в ориґіналі.

Der k. k. Schulrat Dr. Macher, wird über den h. v. Auftrag sämtliche im Samborer Kreise bestehenden Haupt- und Trivialschulen ritt. lat. und gr. an den aus dem mit folgenden Programme ersichtlichen Tagen inspizieren, wobei gleichzeitig eine Prüfung mit der die Sontags-

³⁴⁾ Бувало, що такі шкільні дозорці, виступали ворожо проти школи, як от Василь Волянський у Биличу, або Константин Городиський у Ступині. Їм шкільна влада мусіла відобрати декрети Ортшкульауфсегер-ів. („З історії шкільництва на закарпатській Бойківщині“ в „Літописи Бойківщина“, Самбір, річник I, за 1931 рік, стор. 43—112).

³⁵⁾ M. Harasiewicz: „Annales Ecclesiae Ruthenae“ 987—1045.

(Wiederholungs) Schule besuchenden Jugend männlichen und weiblichen Geschlechtes vorgenommen werden wird.

Die Samborer Kreisbehörde erhält den Auftrag, ungesäumt die entsprechenden Verfügungen zu treffen, dass sich zu diesem Visitationsakte überall die betreffenden Gemeindevorstände und Gemeindevertretungen, ferner die weltlichen Ortsschulaufseher, dann die Sonntagsschüler, endlich die allfälligen Vorsteher der Genossenschaften zuverlässig einfinden.

Das Hochwürdig r. g. Consistorium dagegen wird ersucht von dieser bevorstehenden Inspizierung sämtliche Lehrer der betreffenden Schulen und die Ortspfarrer verständigen, und bezüglich Schuldistriktsaufseher einladen zu wollen, dass die so viel es Ihnen Zeit und Umstände gestattet, dieser Visitations beiwohnen. Gleichzeitig wird das Hochwürdig r. g. Consistorium ersucht das Geeignete zu verfügen, dass bei dieser Visitation auch die benachbarten Pfarrschullehrer erscheinen. Die Lehrer hätten bei dieser Inspizierung vorzulegen :

a) Das Verzeichniss der schulpflichtigen Kinder sämtlicher einige eingeschulter Ortschaften (Schulbeschreibung).

b) Den Prüfungsextrakt von 2 Semester des abgelaufenen Schuljahres.

c) Das Verzeichniss der in gegenwärtigen Schuljahre eingeschriebenen Schulkinder.

a) Das Verzeichniss der die Sonntagsschule besuchenden Kinder.

e) Das Schulinventar.

f) Die vorhandenen Lehrmittel.

g) Den Ausweis über die Verwendung der Armenbücher,

h) Das Gestionsprotokoll der Schule.³⁶⁾ D. u. s.

До цього розпорядження була додана програма зо списом усіх шкіл головних, реальних, тривіальних і парохіяльних у цілї самбірськїм обводї, що його протягом півтора місяця мусїв д-р Махер обїхати розставленими кїньми. Був це великий шмат краю від Рудок почавши а скїнчивши на Бітлї в глибинї турчанськїх гір. За цей час мусїв він звїзитувати 57 шкіл. У тому було на тїй території 14 польськїх і нїмецькїх шкіл, а інші українськї³⁷⁾.

Польськї й нїмецькї школи були в таких місцевостях: Рудки, Угерці незабитївськї, Поводова, Фульштин, Хирїв, Старемїсто, Турка, Кайзердорф, Стшалковїце, Кранцберг, Йозефсберг, Угартсберг, Найдорф, Брїгадац, Кенїгсау. Українськї школи були в цих місцевостях: Бабина Велика, Самбір 3, Воютичї, Старасїль, Стрїльбичї, Лаврїв, Лінина Велика, Хащїв, Яблїнка нижня, Яблїнка вижня, Бітля, Лібухора, Підбуж, Опака, Улично, Гассендорф, Лїмна, Чайковицї, Страшевичї, Доброгостїв, Стебник, Модрич, Дрогобич 2, Нагуйовичї, Ясениця сїльна, Татари, Воля Якубова, Болехівцї, Гаї вижні, Кавсько, Брониця, Білина Велика, Дорожїв, Мединичї, Комарно. — Нинї всї ці школи утраквістичнї, або польськї³⁸⁾.

Консисторія розїслала це письмо в так званих Abschrift-ax усїм своїм Distrikts-Schul-Aufseher-ам, з наказом, щоб його в цілї виконати. В Стрїльбичькїй школі відбулася ця візитація дня 12 вересня за вчителювання Буцаковського. Як вона відбулася,

³⁶⁾ Арх. Тов. Бойківщина, т. III. Стор. 380/11.

³⁷⁾ Архїв Тов. Бойківщина в Самборї, т. III. Стор. 380/10.

³⁸⁾ Архїв Тов. Бойківщина в Самборї, т. III. Стор. 380/10. прилога.

які околичні маґнати були в школі, не знаємо, бо до нас, на жаль, не дійшла жадна згадка.

IX.

Платня вчителя в тих часах, а саме від часу заложення школи в Стрільбичах, від року 1817 аж до часу переходу шкіл під Шкільну Краєву Раду, представляється незвичайно хаотично. В тривіальних школах, там де школу заложив Уряд камеральних дібр, платня вчителя (магістра) або його адютора, виносила всюди 250 фл. В. В.³⁹⁾ річно. Так виказують урядові джерела з тих часів⁴⁰⁾. Було це на ті давні часи, як ми на початку нашої праці згадували, дуже гарне вивінування. Вчитель міг достатно жити й удержати родину, виховувати діти, (комісарі при староствах у тих часах більшої платні тоді не мали). Таку саму платню мав учитель тривіальної школи в Лініні Великій і Біличу, там де була Камера, а вже в Страшевичах мав учитель такої самої тривіальної школи тільки 227 зол.⁴¹⁾; в Тарнаві коло Добромилля мав учитель тривіальної школи 282 золр. і 27 кр. річної платні, а в Брунарах у Бересті і Шляхтовій, мушинського деканату, мали вчителі при таких самих тривіальних школах від 117 золр. до 160 золр., а в Куликові брав навіть 300 золр. річно⁴²⁾. В угнівським деканаті в школі Піддубцях мав учитель 155 золр. річно, а в такій самій тривіальній школі в Мостах Великих учитель Іван Перський побирав 425 золр. як у середніх школах⁴³⁾. У Мостисььким деканаті в тривіальній школі в Арламівській Волі виносила платня вчителя тільки 88 золр. 10 кр. річно⁴⁴⁾. В яворівським деканаті в місті Яворові один учитель з титулом магістра (Чехович) брав 300 золр. річно, а другий (Яценьо) брав 100 золр., в Чернелеві мав 109 золр., а в Залужі в такій самій тривіальній школі мав усього 41 золр. 36 кр. річно, в Мілятині 54 золр. 46 кр.

Учителі в парохіяльних школах (дяки) були винагороджувани, як де, від 150 золр. річно до 10 золр., а навіть по 5 золр. річно. Крім того часто діставали пару кірців збіжжя, пару моргів поля, кілька сягів дров⁴⁵⁾ і т. п. Однак платня вчителя з часом змінюлася і то на його некористь; таксамо було й у Стрільбичах. Після урядових джерел, що їх маємо під рукою, вчитель Кульчицький і Паславський, а початково Буцаковський побирали також по 250 фр. W. W. річно. Опісля в тім самім Status-i, перемиської епархії за рік 1851, і в усіх дальших Status-ax і Schematism-ax, аж до року 1868 бачимо, що вчитель Буцаковський діставав тільки 100 золр. — але Conventions-Münze, в перевалютованій монеті — а його сусіди, вчителі таких самих тривіальних шкіл у Лініні, Біличу й Страшевичах діставали всего по 90 золр. С. М. річно — хоча державним урядовцям інших дикастерій із такою самою освітою платня була підвищена по перевалютованні з Wiener-Währung

³⁹⁾ Wiener Währung

⁴⁰⁾ Status Scholarum Nationalium in Dioecesi rit. gr. cath. Premisliensi pro anno 1836. 1837.

⁴¹⁾ Село Страшевичі належить до гр.-кат. Єпископа в Перемишлі.

⁴²⁾ Schemat. Prem. r. gr. cath. 1836.

⁴³⁾ Ibidem.

⁴⁴⁾ Ibidem.

⁴⁵⁾ Status Scholarum Nationalium 1836, 1837 і дальші і Schematismus Premislensis за 1837 і дальші.

на Conventions-Münze, в вчителі тривіальних шкіл мусіли вдовольнятися лиш самим перевалюванням.

Може бути, що звертали увагу на це, що вчителі мали в натурі мешкання й опад, а дотого на селі дешевші харчові засоби, чого урядники по містах не діставали. Покривдження вчителів при перевалюванні вплинуло на це, що щораз менша скількість кандидатів заповнювала вчительські місця, а люди з кращою освітою шукали кар'єри при державних установах як пошта, залізниця, телеграф, податковий уряд та інших, а сільські школи світили пустками. Лише люди сильної волі, що любили вчительське звання, любили молодь, сповняли дальше цю тяжку службу народного вчителя, серед темряви мостили шлях просвіті, „лупали сгалу“ темноти.

На тім становищі вчителя тривіальної школи лишився і наш правдивий народолобець Буцаковський, що від 1851 року побирав річно 100 золр. С. М., аж до зорганізування стрільбицької школи на ново через ц. к. Краєву Шкільну Раду в сімдесятих роках XIX ст. В тій то школі лишився Буцаковський назад сталим учителем, зложивши новий приписаний ц. к. Краєвою Шкільною Радою кваліфікаційний іспит.

Х.

По відході Буцаковського на пенсію, змінялися часто в Стрільбичах учителі. Ніхто з них не залишив по собі такої вдячної пам'яті в населення, як Буцаковський, про нікого так люде не згадують нині, як про Буцаковського і його науку; — про деяких навіть цілком забули, бо ніхто не вмів так підійти до душі селянина, як Буцаковський. Головно не вмели цього вчителі й учительки іншої національності — а деякі з них не загрили навіть довго місця в Стрільбичах.

Зараз по Буцаковським учителювали коротко в Стрільбичах Казимир Полякевич і Гриць Турянський. У 1883 році обняла вчительську посаду С. Стржетельська, старша панна, рідна сестра Софії Стржетельської-Грінбергової, вчительки з Топільниці, авторки обширної монографії бувшого Старосамбірського повіту п. з. *Staromiejskie*.⁴⁶⁾

Назначення С. Стржетельської вчителькою в Стрільбичах по Буцаковським, було необдуманим кроком тодішньої шкільної австрійської влади. Буцаковський і українські мешканці тодішніх Стрільбич були одним тілом і одною душею. Впродовж чотирьох десятків літ він виховав покоління за поколінням українських громадян!... Стрільбичани привикли до вчителя-мужчини, до людини, як то кажуть, своєї віри, що її любили, як батька — а тут як грім із ясного неба, шкільна влада присилає їм учителя-жінку, до того людину чужої нації, що їх не розуміла, бо була вихована в великому місті — і вони її не розуміли!... Це взаємне незрозуміння себе відбилося на помилковій характеристиці стрільбичан, написаній

⁴⁶⁾ *Staromiejskie*, — це дуже обширна монографія Старосамбірщини, але малої наукової вартости, написана без плану й жадної наукової методи. Виглядає вона на тенденційний збірник етнографічного матеріалу та непереверених історичних матеріалів, де авторка старається представити в від'ємних навітленнях наш нарід і наших передових діячів. — Автор.

сестрою вчительки в її книжці „Staromiejskie“.⁴⁷⁾ Інформації про стрільбичан дуже поверховні, односторонні та злобні; дала їх стрільбицька вчителька С. Стржетельська своїй сестрі Грінберговій.

С. Стржетельська не загріла довго місця в Стрільбичах, бо її бажанням було стати вчителькою в місті Самборі, що вкінці досягнула, — а не в Стрільбичах слухати хоча й гарного хору з нот (його даліше вів Буцаковський), а все таки „zgorowionego i niedobrego ludu“, котрий, як коли треба, був і „poczciwym“.⁴⁸⁾

По С. Стржетельській прийшов до Стрільбич на вчителя Кароль Мельнік, поляк, чоловік молодий, парубок. Учив тут кілька літ. Був то чоловік розумний, освічений, мав гарну й велику власну бібліотеку, зложеноу з наукових творів. Учив він також дітей у сященика о. Івана Яворського за харч. Жив із ним у приятні. З нашим народом поводився прихильно, з пошаною. О. Яворський користав із його бібліотеки. Несподівано зустрінуло його нещастя. Підчас вакацій ремісники поправляли школу. Один тесля запалив гнблівками під кухнею. Полемінь бухнула через вікно, зайнявся дах, ціла старенька школа, збудована в 1817 році, згоріла, а з нею також і цінна бібліотека вчителя Мельніка⁴⁹⁾.

Через кільканацять літ Стрільбицька школа містилася в найнятих домах. Щойно заходами о. посла Івана Яворського збудовано гарну й величаву муровану школу, після найновіших гігієнічних і педагогічних вимог; укінчено її саме в 1914 році, перед самою світовою війною. О. Іван Яворський, колишній український посол до галицького сойму, був 37 літ парохом у Стрільбичах. Лишив він по собі добру пам'ять, як приятель школи, вчителів та освіти народу. Через ціле життя вічно діяльний, сповняв також обов'язки катехита з найбільшою посвятою. Стрільбичане завдячують йому до нині будову читальні і величавої школи.

По відході вчителя Мельніка зо Стрільбич був короткий час учитель, налоговый піяк. Шкільна влада скоро його забрала і назначила на його місце панну Бурнатовичівну, що не мала кваліфікаційного іспиту та перенеслася небаром до руденського повіту. На її місце прийшла якась панна Люмбее... полька з французьким прізвищем. Людина незвичайно щира... й прихильна до всіх молодих людей... До неї часто приїздили в гостину різні паничі, навіть духовні не нашого обряду... По ній лишився цікавий лекцій-

⁴⁷⁾ Staromiejskie стор: 223, 239, 561, 566, 570, 571. авторка між іншими пише: Strzelbice mogą się także pochwalić wiekową szkołą, lecz wyniki nauki do niedawna były bardzo słabe(?). Lud tu podmiejski niedobry(?) i zgorowiony(?) Jeden z nauczycieli, który tu pracował przez lat 30 a był kształcony także na diaka przez biskupa Snigurskiego(?), powyczał lud spiewać ładnie z nut w cerkwi, — lecz jakoś to ich surowych dusz (!?) nie ułagodziło. (!?) Ten nauczyciel (Буцаковський) zakupił w pobliżu szkoły grunt i pobudował sobie ładny folwarczek i т. д.

На сторони 571 авторка пише: Nauczycielką tu była S. Strzetelska, przez którą mam wiadomości o Strzelbicach (ага!)

Ці всі відомости і ця характеристика Стрільбичан, як оповідав мені бл п. о. Іван Яворський довголітний парох Стрільбич ложні і злобні.

⁴⁸⁾ Staromiejskie: стор. 223, 339, 561, 566, 570, 571.

⁴⁹⁾ Staromiejskie: стор. 570.

ний денник за другий піврік 1892 року.⁵⁰⁾ В ній записувала вчителька, що кожного дня на годинах учила, а в рубриці „Uwaga“ писала, кілька дітей кожного дня було на науці в школі і як діти поводитися. Дневник цей, а передовсім уваги, характеризують докладно вчительку і стан науки в школі. Ось записки п. Люмбее:

Дня 5. II. занотовано: Zabłocki Wasyl zachowuje się na nauce nieprzyzwoicie.

Дня 6. II. Niegrzeczny był Karpacz i Kinasz, bardzo krzyczeli.

Дня 10. II. занотовано: Zabłocki był powodem niespokoju.

Дня 12. II. Zabłocki, Kurcz i Bahnij robili krzyki.

Дня 13. II. Paszczak zbytkuje bardzo, podał także książkę Janowi Haszczyszyn, Szyszuk i Demków są także niespokojni.

Дня 17. II. Cap był zuchwały, przyszedł brudny i nieczesany, а на другий день про цього Цапа дописано: Cap, przez wesele na które poszedł, nie był obecny na nauce...

Дня 23. II. учителька в увагах записала: Zabłocki bez pozwolenia pojechał do miasta, а Kasparewicz i Krochtiak mówią głośno podczas nauki. Дальше того самого дня в рубриці під написом: „Pisanie i śpiew“ записано: Wszystkie dzieci po odmówieniu modlitwy poszły do domu, z powodu bólu głowy i zębów, dzieci mało uczyły się, bo Nauczycielce niepodobna było przemawiać do nich, choć się schodziły, gdyż niewiadomem było, czy ból zębów nie przestanie (?)

Дня 26. II. Cap Hryc i Marynych bardzo późno przyszli а Bahnij i Kurcz weszli w czapkach do klasy. Mociak nie wyuczył się lekcji z polskiego, wielu chłopców nie przynosiło na zeszyty — lub piór nie mieli, obecnych było 25.

Дня 27. II. занотовано: Cap przyszedł bardzo późno, а Zabłocki był niespokojny. Prawie wszystkie dzieci były niespokojne, wrzask był na całą klasę.

Дня 1. III. Sernówka nie uważa, jest leniwy, а Cap bardzo późno przychodzi. Zeszytów bardzo wielu nie ma, pisali na domowych centowych, bo nie przynoszą dwucentowych, а w tamtych papier zły. Haszczyszyn przeszkadza w nauce i z Paszczakiem się przedziera.

Дня 2. III. Środa. Popielec... Nauczycielka była w mieście, w kościele i pojechała przy tej sposobności po zakupno wiktuałów (науки не було !)

Кожного дня в увазі записаних кількоро дітей за непослух, чи неухагу, а дня 17. III. записана ціла рубрика в цей спосіб: Wielki krzyk robili prawie wszyscy, а najgorzej zbytkowali: Jajeczник, Zabłocki, Stebelski, także nieuważnie pisali i krzyk robili, ławkę trzy razy tręcali i z tego powstało zamieszanie. Jurko Soroka robił wrzaski, z powodu tego więcej nawet nie można było trzymać szkolę (?). Де вчителька тоді була?...

Дня 23. III. записано: Bahnij i Mikołaj Kasparewicz bez pozwolenia, pomimo, że mieli za karę zostać, poszli do domu... (Де повага вчительки?)

⁵⁰⁾ Шкільні акти стрільбицької школи від часу вчителя Мельніка пропали підчас світової війни. Давніші акти від заложення школи в 1817 році до кінця урядовання вчителя Буцаковського переховав о. Ів. Яворський, що дарував їх опісля Музееві Тов-а „Бойківщина“ в Самборі.

Дня 26. III. Ponieważ było nabożeństwo żałobne za śp. P. Buszcza-
kowskiego, dawnego nauczyciela tej szkoły, przeto dzieci wszystkie
były parami w Cerkwi na nabożeństwie obecne.

Дня 31. III. записано: Nauka dopełniająca: obecnych było tylko
2 chłopców, ale z powodu silnego bólu głowy Nauczycielki i zębów
nauki nie było i chłopcy poszli do domu.

5. IV. Język ruski. Nieobecnych było bardzo wielu. Z powodu bólu
głowy lekcji tej nie było, dzieci poszły do domu, bo były niespo-
kojne (!)

7. IV. Janiów Michał był niegrzeczny, a ukarany uciekł bez pozwo-
lenia do domu, Bahnij Mikołaj również zmyślił sobie chorobę, i nic
nie chciał uważać, Mamycz nie pisała zadania, a z powodu robót
polnych było tylko 11 dzieci w szkole.

9. IV. Niespokojni byli Zabłocki i Kopacz.

11. IV. Poniedziałek św. Spowiedź i Komunia.

12. IV. Bielili izbę szkolną i sień.

13. IV. Myto podłogę i ławki szkolne.

23. JV. Niegrzeczni byli Cap, Kopacz, Zabłocki, Bahnij. W-nego Ks.
Katechety nie było na godzinie, dzieci przeto poszły do domu, z po-
wodu silnego bólu głowy Nauczycielki.

26. IV. Kurylak Stefan, Kuliba i Piwko bez pozwolenia wychodzili.
Było chłopców 9. Ponieważ Nauczycielkę silnie głowa bolała, przeto
nauki nie było, dzieci poszły do domu.

2. V. Kurcz zeszyt rysunkowy podarł, i ma zostać za karę. Z powodu
robót polnych były obecne tylko najbliższe i najbiedniejsze dzieci.
Janiów Andrzej nie wyuczył się lekcji, tylko robił krzyki, wszyscy
byli niespokojni.

4. V. Kasparewicz i Krochtiak, wrócił się do domu bo bez książek
przyszedł do klasy na naukę. Bahnij Mikołaj nie przyszedł pomimo
rozkazu.

5. V. Miały opisać, co wiedzą o drzewach leśnych, pisać nie ma na
czem, przeważnie część uczniów, bo po 1 cnt. niechcą pokupić so-
bie zeszyty.

Nauka dopełniająca: chłopców przyszło wszystkich 6-ciu i to z ta-
kimi krzykami, a wrzask ten nie przestali robić, aż do wyjścia dzieci
z codziennej nauki, które również wychodziły z krzykami. Z tych
krzyków strasznie rozboleła głowa Nauczycielkę, tak, że uczyć nie
można było.

6. V. Paszczak zawsze bez książki i bez rysika przychodzi i krzyki
robi. Bahnij Mikołaj mimo zakazu poszedł na ulicę i Skowyrą rów-
nież bez pozwolenia.

12. V. Pisały z tablicy to, co już raz pisały, Bahnij Mikołaj i Janiów
nie pisali, bo nie mają tabliczek. Było tylko 4 uczniów w szkole —
sporządzono wykaz i podałam.

16. V. poniedziałek } Św. Jana Nepomucena (?) Z powodu silnego bólu

17. V. wtorek — } zębów, a także głowa bolała Nauczycielkę, przeto
uczyć nie mogła, dzieci poszły do domu.

19. V. Nauka dopełniająca: Było tylko 4 chłopców i jedna dziewczyna
i poszli niebawem, do domu, a to dlatego, iż Nauczycielkę bardzo
głowa bolała, a krzyki wielkie robią te (?) chłopcy z powtarzającej
nauki, a Stebelski i Melnykowicz nie chodzą.

23. V. понедіątek. Z powodu silnego bólu głowy Nauczycielki, nauki nie było przez ten dzień, dzieci poszły do domu.
28. V. Sobota. Ponieważ o godzinie 7 rano nauczycielka wyszła z dziećmi obrz. łac. (?) do kościoła na mszę św. i dzieci chodziły do spowiedzi przeto z powodu gorąca nie można było na czas oznaczony wrócić przed południem, przeto dzieci porozchodzili się do domów.
30. V. Poniedziałek. Z powodu spóźnionego przyjazdu Dr. lekarza powiatowego do rewizji i szczepienia i dla bólu głowy Nauczycielki nauki nie było w szkole, dzieci poszły do domu.
1. VI. Kasparewicz Mikołaj i Bahnij uciekli podczas pauzy do domu mają być ukarani. Nieobecnych bardzo wielu i późno nader przychodzą, bo nic im nie w głowie tylko bydło.
- Od 4. VI. do 8. VI. z powodu że to dzień po mniejszym prężniku nie było nauki.
11. VI. Kurcz Michał bez pozwolenia wyszedł z klasy i poszedł do domu.
13. VI. poniedziałek: Z powodu silnego bólu głowy i chrypki Nauczycielki lekcji mieć nie mogła, ani nawet nauki dopełniającej przeto dzieci poszły do domu i nakazane miały, aby na drugi dzień zgromadziły się.
17. VI. piątek. Nie mają na czem pisać, wielu nie ma nawet ołówków, i przez to nie uważa (?)
18. VI. Bardzo wielu poszło bez pozwolenia do domu a między innymi Kasparewicz i Kurcz.
21. VI. Z powodu silnej ulewy, ławkę na rzece zabrała wielka woda, dzieci mało w szkole. — Skowyra i Kordys biegali długo po podwórzu bez pozwolenia. Bahnij Mikołaj i Krochtiak podczas nauki spią i nieuważają.
24. VI. Święto obrz. łac. Serca Pana Jezusa, przeto dzieci odpytywano tylko o zachowaniu, nauka zaczęta była o godzinie 12. bo Nauczycielka była w kościele i kilkoro (?) dzieci także rano do godziny 10, a o 11. dopiero przyszła.

Таке то щастя мали Стрільбичане до вчительок, що їх дуже боліли зуби й голова, головно в суботу й понеділок. Вівторок і середу діти були нечемні, в четвер не мали олівців та зшитків і для того не вважали, а в п'ятницю знову вчительку (Люмбее) зачинала голова боліти!!

Які були виследи праці такої пані Люмбее в стрільбицькій школі по Буцаковським, — легко вгадати.

На щастя о. посол Яворський доложив усіх заходів, щоб не допустити до дальшої деморалізації в селі, і шкільна влада паню Люмбее перенесла на інше службове місце.

XI.

По відході з села пані Люмбее, короткий час учителював тут учитель Зарівний. По нім також не довго була панна Євгенія Ясеницька, що вийшла замуж за інженіра й опустила школу. По ній була кілька літ дочка місцевого пароха Марія Яворська, що цілою душею віддалася праці в місцевій школі. Хотіла надробити те, що попередники занедбали. Але надмірна праця підорвала її сили і по двох роках тяжкої праці в негігієнічних і невідповідних шкільних

домівках — померла. — Опісля, по смерті Марії Яворської назначила влада вчителем до Стрільбич молодого вчителя-українця Франца Цігаша. По році перенесено його до Старої Соли, а на його місце прийшла вчителька Намисловська, що пізніше вийшла за вчителя Козьола й забралася з села, а на її місце прийшла Парашаківна. По році й вона відійшла з села, а на її місце назначено в році 1909 Ангелину де-Джурдж Сілецьку, своячку о. пароха Яворського. Була це енергічна вчителька. Однак по році служби перенесено її до Вілича, де перебула три роки і там вийшла за муж за вчителя Цігаша, що ранше був у Стрільбичах.

По Ангеліні де-Джурдж Сілецькій назначено вчителя, що не лишив по собі між людьми доброї слави; по нім був якийсь час учителем Юрчинський і Козьол. Він ставився ворожо до о. Яворського і виступав проти його кандидатури на посла. По перенесенні Козьола на іншу посаду, вернула до Стрільбич опять тасама його кузинка Ангелина де-Джурдж Сілецька, замужна Цігашова, в 1911 році — враз із своїм чоловіком, як управителем 2-клясової школи. Це подружжя працювало там до початку світової війни. В 1914 році, саме підчас вакацій, докінчено будову нового гарного шкільного будинку. За пару днів управитель школи Цігаш пішов на війну і з неї вже не вернув; згинув у російській неволі. Учителька Цігашова-Сілецька лишилася з дрібними дітьми на місці. При кінці вересня 1914 року зайняли школу російські війська на штаб для амрії; вчительку Цігашову випросили зо школи. Під градом куль скиталася вона з малими дітьми по селянських хатах через цілий час війни, бо австрійські війська з противної сторони обстрілювали сильно школу, знаючи, що в ній стоїть штаб ворожої армії.

Новенький шкільний будинок, в котрім наука ще не розпочалася була, виглядав як подіравлене решето і так стояв через цілий час війни. — За часів польської влади відновлено його заходами енергійної учительки Цігашової-Сілецької та вчителя Солука, якого прислано тут як управителя. Цігашова, довідавшись урядово про смерть свого чоловіка, по деякому часі вийшла вдруге за муж за управителя Солука і лишилася на місці по нинішній день.

Ця вчителька полюбила дуже нарід, працюючи серед нього добрих двадцять літ, і каже, що нема кращих людей, як стрільбиччане. — Декотрі господарі, що покінчили по кілька гімназійних кляс, вернули на ріллю, ведуть поступове господарство, побудували собі гарні хати та дають гарний провід у селі, як характерні й свідомі українці. Стрільбичі нині одно з найбільше свідомих сіл. Через трицять сім літ працював тут також колишній наш посол до сойму бл. п. о. Іван Яворський, організатор повіту. За цілий час побуту був він усе головою Місцевої Шкільної Ради. На цьому становищі ставився все приязно до школи й учительства та співпрацював там, як катехит, довгі роки.

Старосамбірський шкільний інспектор Михайло Соколовський оповідав, що перед війною бачив у стрільбичській школі дві дуже гарно оправлені книги, заложені ще вчителем Буцаковським. Одна для записування визначних учнів називалася „Золота книга” — а друга, в котрій записувано тяжчі провини учнів, звалася „Чорна книга”. — Чорна книга була майже чиста, а в Золотій кни-

зі було записаних кілька карток іменами й прізвищами учеників емігрантів. Обидві були писані незвичайно гарним каліграфічним письмом; на жаль, підчас війни пропали. Була також і шкільна хроніка, заложена ще Буцаковським; — також підчас війни пропала. Через те, що шкільна фреквенція стало росла, — польська шкільна влада розпорядком із дня 20. II, 1924, ч. 20481/L. переорганізувала школу на 2-класову, а в 1930 році постановою з дня 3 червня ч. 1148 додано третю вчительську силу, що вчить ув експонованій класі, в найнятім будинку в горішній частині села. Місце вчительок експонованої класи займали п. Демковичівна, Ціглерівна, Кузьмаківна і п. Турчмановичівна, внучка колишнього пароха Стрільбич, що повнив колись функції *Distrikts-Schul-Aufseher-a* за консисторських часів. Про цих послідних педагогів, годі що сказати; це люде молоді і ще — в початковій службі.

XII.

Через 115 літ школа в Стрільбичах була зорганізована, як школа з українською мовою навчання, бо Стрільбичі село чисто українське, замешкале виключно греко-католиками; іншевірців, крім кількох жидів, тут ніколи не було. Всі вчителі, що були в тій школі, вчили все польською й німецької мови. Населення ніколи не протестувало проти цього. Навпаки, як ми бачили, як за часів перших учителів Кульчицького й Буцаковського, так і в пізніших часах діти радо вчилися тих обидвох, як за Австрії їх звали „краєвих мов”; спеціально на науку німецької мови ходило споро дітей. Стрільбицька школа славна навіть із цього, що до неї ходив польський письменник Валерій Лозинський⁵⁰⁾ (його ім'я записане в стрільбицьких шкільних каталогах⁵²⁾). Зо Смільниці, віддаленої 2 км., бігав він понад річку Яблінку до школи в Стрільбичах⁵³⁾. бо в Старім Самборі тоді вчителя не було, а школа була зорганізована тільки — як парохіяльна школа.

До 1926 року в школі в Стрільбичах була від 1817 року безпереривно українська викладова мова. Аж у 1926 році прийшло до Громадського Уряду в Стрільбичах із старосамбірської Повітової Шкільної Ради письмо з дня 15 січня 1926. ч. 79, такого змісту:

Orzeczenie, w sprawie języka nauczania w szkole powszechnej w Strzelbicach. — Ponieważ z prowizorycznie oznaczonego w myśl § 11 rozporządzenia Pana Ministra W. R. i O. P. z dnia 7. stycznia 1925. obwodu 2-klasowej szkoły powszechnej dotychczas z ruskiem językiem nauczania w Strzelbicach wpłynęły deklaracje z żądaniem ruskiego (rusińskiego) języka nauczania od rodziców 93 dzieci i deklaracje z żądaniem państwowego języka nauczania od 21 dzieci, przeto na zasadzie art. 3. ustawy z dnia 31 iipca 1924. i § 12. powołanego na wstępie rozporządzenia P. M. W. R. i O. P. z dnia 7. I. 1925. Kurator Okręgu

⁵¹⁾ Валери і Владислав Лозинські, ополячені українці, уродились в Смільниці, нині присілку Старого Самбора, де отець їх тримав почту і розсилав її своїми кіньми в сторону Турки, Самбора і Хирова. Валери Лозинські написав повісти: *Czarny Matwij*, *Zaklęty Dwór*, *Dwie Nocy*, *Szaraczek* і *Karmazyn* котрі наші люде в своїм часі охотно читали. Владислав написав: *Madonna Busowiska* (переложена на нашу мову), *Patrycjat* і *mieszczanstwo lwowskie*, *Prawem lewem* і много інших.

⁵²⁾ *Staromiejskie*: стор. 10.

⁵³⁾ *Ibidem* стор. 10.

Szkolnego Lwowskiego rozporządzeniem z dnia 30 grudnia 1925. l: 13960/I orzekł, że w dwuklasowej państwowej szkole powszechnej i jej klasie eksponowanej jest wykład dwujęzyczny, to znaczy że nauka odbywa się w języku państwowym i ruskim (rusińskim) według rozkładu godzin przepisanego rozporządzeniem Pana Ministra W. R. i O. P. z dnia 29 lipca 1925 l: 12335/I. Od niniejszego orzeczenia przysługuje interesowanym rodzicom odwołanie do p. Ministra W. R. i O. P. w ciągu 14 dni od czasu wywieszenia ogłoszenia w lokalu Urzędu gminnego na ręce Inspektora szkolnego.

У відповідь на це оголошення, прибите в канцелярії Громадського Уряду, появився дня 3 вересня 1926 року в часописі „Діло” ч. 46 із Старосамбірщини допис п.з.: „Ще про махінації зі шкільним плебісцитом”. — В „Ділі” ч. 38, в дописі зі Старого Самбора, була коротка згадка, що в Стрільбичах перемінено українську школу на утравістичну, себто на польську.

Як це сталося?

Стрільбичі, село чисто українське, дітей польських у школі ніколи не було. В році шкільнім 1925/26 нема ні одної дитини, не то національності польської, але навіть обряду римо-католицького. Як у головній школі двокласовій, так і в класі експонованій, є самі українці обряду гр.-катол. і 10 дітей жидівських. За наукою в українській мові внесли декларації батьки 93 дітей, за наукою в державній мові батьки 21 дітей. Батьки останніх були: 1) робітники з тартаку, люде цілком чужі; вони внесли декларації за 9 дітей, з котрих троє переступили вже 14 літ життя, а одно навіть 15 рік. Всі четверо ходять деінде до школи по містах. З інших не ходила і не ходить ніодна дитина до школи в Стрільбичах, бо тартак віддалений 5 км. від школи. Всі отже декларації не важні, бо внесені зпоза шкільного округу, означеного законом на 3 км. До того тартак в лютім ц. р. цілком звинено і вже при кінці минулого року батьки чотирьох дітей wraz з дітьми відійшли з тартаку. 2) За двох хлопців вніс декларацію латинник І. Кордис, мельник у Стрільбичах. Але оба його хлопці, один 15 літ, другий 13 літ, перейшли шкільний вік на селі і оба ходять до школи в Старім Самборі. 3) Ще за двоє дітей внесли декларації два польські осадники з так званої Палротизни, віддаленої 6 км. від Стрільбич. Є там всего чотири хати, а до Стрільбич належать тільки тому, що побудовані на стрільбичьких ґрунтах під старосільською границею. Діти їх ходять до школи в Старій Соли, віддаленій не більше, як 1 км. І ті декларації неважні, бо внесені зпоза шкільного округу. 4) Всі інші декларації за 8 дітей є жидівські, і тут мусимо підкреслити, що жида завсігди ідуть проти нас, як було за Австрії, таке саме є й нині. Проти оречення Кураторії внесено протест.”

XIII.

Нарід у Стрільбичах любить свою школу, дітей посилав радо на науку. До вчительства ставиться назагал зичливо. Провідниками своїми хотів би бачити таких учителів, як Буцаковський, котрого пам'ять у народі вічно живе, за котрого від часу до часу відправляється богослуження. Він хотів би мати своїми вчителями таких людей, що в долі й недолі були б його чесними дорадниками. Нарід у цілій своїй масі є національно свідомий. Школу вміє ці-

нити; свідчить про це фреквенція дітей, що ходять правильно на науку, з виїмком гарячих днів польових робіт, коли, як усюди, так і тут фреквенція хвилево слабне, бо діти помагають батькам у господарці. В останніх роках фреквенція зросла до 200 дітей, що ходять щоденно на науку.

Прізвища дітей, що були на початку заложення школи, лишилися в більшості тісамі; деякі під впливом виговору змінилися: прибули також нові назви, яких давніше не подибуємо, а деякі роди вимерли. Нині в шкільних каталогах подибуємо такі прізвища: Багурій, Брудка, Хлібун, Хить, Душний, Фурдичка, Федило, Гаґер, Гац, Гладківський, Гавриляк, Гринько, Грушак, Янів, Якубович (жид), Калічун, Костур, Косар, Кіхман, Кіцяк, Кінаш, Колиба, Когут, Косар, Качмар, Крохмалюк, Каспаревич, Комар, Кучан, Кавальчак, Кордис (латинник), Лаврик, Лужецький, Лисиця, Нацулич, Найда, Пацак, Пірко, Попіль, Ралько, Половчак, Платок, Пилипко, Савчак, Стецик, Шпак, Шевіяк, Шишик, Вага, Сенік, Сухар, Сарахман, Сенчишак, Задільський, Богачик, Дзюрман, Яечник, Юрчик, Коморок, Кортуз, Кузан, Маґдич, Матеркляс, Баршавський, Вихованок, Партик, Вогуш, Заблоцький, Веселій, Богачик.

XIV.

За 115 літ свого існування школа в Стрільбичах зробила своє. Зо старшого покоління в селі лишилося неписьменних около 31%, а з молодшого покоління не повних 5%. Ціла Громадська Рада зложена з 24 людей, з виїмком одного, вся письмення, а в 1848 році, як Комісія віддавала школу магістрові Бушаковському, ціла Комісія, зложена з представників церкви й громади, зо своїм Orts-Richter-ом на чолі, підписалась знаком святого хреста.

Цю тьму кромішню розпорошила школа! — Вона зробила б далеко більше, якщо була б цілий час у своїх руках, якщо б нарід мав вплив на вибір учителів та не бував часом залежний від таких учительок, як Люмбее, що її все боліла голова і котрій було все інше в голові, тільки не наука українських дітей.

Школа в Стрільбичах може похвалитись тим, що з її стін вийшло досить людей у світ. У 1850-х роках перший стрільбичанин, Василь Камяньський, вийшов у світ, як учитель. За пару літ Петро Янів, син Івана й Іван Янів, син Якіма, скінчили стрільбицьку школу, а потім головну монастирську в Лаврові; Петро Янів, є священником у Гнилії у турчанським повіті, а Іван Янів живе, як вислужений жандарм на емеритурі. З цієї родини походить також Петро Янів, що 40 літ учительовав при хлопячій школі в Старім Самборі. В стрільбицькій школі вчився також нинішній професор української гімназії в Станиславові Малецький, і бл. п. Куриляк, учитель у Страшевичах, і Микола Янів, ветеринар, що кінчив науки в Празі, брат священника з Гнилої і Микола Стецик, старший судовий офіціал у Самборі. Учитель Янів із Старого Самбора і Микола Стецик, офіціал — це учні ще колишнього вчителя Бушаковського. Про його науку і спосіб поведення з учнями й селянами не мають слів похвали; був він передовсім великим мистцем у веденні хору.

Між видатнішими господарями зо Стрільбич, що вчилися в стрільбицькій школі, заслуговують на увагу Федьо Куник, госпо-

дар. Мав він великі обшари землі. Той то Куник у голодових літах підпомагав людей то грошима, то хлібом, а два рази тижнево спрошував бідних на безплатні обіди з цілої околиці. Його велике господарство перейшло в руки інших людей, Пукачів. Нині Пукачі середні господарі. Теперішній господар на Куниківці — це освічена людина Іван Пукач; він скінчив 6 гімназійних клас, свідомий, поважний чоловік, зразковий і свідомий національно провідник села. — На згадку заслугує бл. п. Василь Янів, довголітній вїйт, брат учителя Петра. Він дуже дбав про будову теперішньої школи та щиро помагав о. Іванові Яворському. Теперішній вїйт, Іван Пірко, зять Василя Янвова, старається про другу школу в горішніх Стрільбичах, щоб скоротити дітям кількакілометрову дорогу.

Накінець лишається нам побажати стрільбичанам, щоб свою школу ще більше любили, не жалували дітям грошей на книжки, щоб дальше оточували школу опікою, щоб не ділили дальше ґрунтів між дітей, тільки щоб одній дитині лишали неподільне господарство, а інших дітей висилали до вищих шкіл, до ремесла, до торгівлі, відкрили через свою школу своїм дітям дорогу в широкий світ.

В Самборі, дня 10 січня 1931.

Того-ж автора вийшли друком:

а) повісті:

	Ціна зл.
1. „КНЯГИНЯ РОМАНОВА”. — Історична повість з XIII в. Коломия 1927. В-во „Ока”, сторін 248.	2.00
2. „ЗА СЯН!”. — Історична повість з X в. Коломия 1928, В-во „Ока”, сторін 146	1.50
3. „СИЛА ВОЛІ”. — Перша українська повість з купецького життя, Львів-Жовква 1930 р., В-во „Русалка”	4.00
4. „ЗА ВЧИТЕЛЬСЬКИМ ХЛІБОМ”. — Повість з життя молоді вчительки, сторін 270. В-во Відділу В.П.У.В. в Самборі 1932 р.	2.50
5. „КУЛЬЧИЦЬКИЙ ГЕРОЙ ВІДНЯ”. — Історична повість з XVII в. Кульчиці шляхоцькі-Самбір 1933, ст. 270	3.00
6. „БУДІВНИЧИЙ ДЕРЖАВИ”. — Історична повість з XII в. стор. 164, Самбір 1935, В-во Філії „Просвіти”	1.65
7. „ДМИТРО ДЕТЬКО”. — Історична повість з XIV в. стор. 128, Львів 1935, В-во „Українська Бібліотека” Ів. Тиктора	0.95
8. „ІВАНКО БЕРЛАДНИК”. — Історична повість з XII в. стор. 128, Самбір 1936, В-во Філії „Просвіти”	1.50
9. „БУТВИЧІ”. — Історична повість з XIV в. (готова до друку).	
10. „ЯК ВІДНІ ДОРОБИЛИСЯ”. — (віддано до друку).	

б) Наукові:

1. „З ІСТОРІЇ СЕЛА ЛІШНІ, СЯНІЦЬКОГО ПОВІТУ”. — Записки Н. Т. Ш. СХLIX., Львів 1929.
2. „ПРОБЛЕМА РОЗМІЩЕННЯ МОРВИ НА ЗАХ.-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ”. — Збірник Фізіографічної Комісії Н. Т. Ш., Львів 1930.
3. „КОРОТКИЙ КУРС ШОВКІВНИЦТВА”. — В-во „Сільський Господар”, Львів 1930.

4. „ВИРІВ ОВОЧЕВИХ ВИН”. — В-во „Русалка”, Львів 1930, ціна 0.80 зл.
5. „НЕДРУКОВАНИЙ ВІРШ ПЕТРА АРТЕМОВСЬКОГО ГУКАКА”. — Л. Н. В. Львів 1926, ст. 130—139.
6. „З ІСТОРІЇ ШКІЛЬНИЦТВА НА БОЙКІВЩИНІ”. — „Літопис Бойківщини”, т. I., Самбір 1931, ціна 2.00 зл.
7. „ІВАН ФИЛІПЧАК І О. РОМАН ЛУКАНЬ ЧСВВ.”. — „Ціс. Кор. Окружна головна школа в Лаврові 1788/89—1910/11”. — „Записки ЧСВВ.”, том V., вип. 1—4. і окремо, стор. 176, ціна 6.00 зл.
8. „ШКОЛА В СТРІЛЬБИЧАХ, САМБІРСЬКОГО ПОВІТУ”. — Історичний нарис, „Шлях виховання й навчання”, Львів 1935, й окремо, ст. 40.
9. „ІСТОРІЯ СЕЛА БЕРЕГІВ, САМБІРСЬКОГО ПОВІТУ”. — Історичний нарис. Вид. Читальні „Просвіти” в Берегах, 1935, стор. 80, ціна 1.00 зл.
10. „ШЕМАТИЗМ ПЕРЕМИСЬКОЇ ЕПАРХІЇ ЗА 100 ЛІТ”. — Вид. „Мета” ч. 25—27, Львів 1935.
11. „ІСТОРІЯ ШКОЛИ В ГОРДИНІ”, — (віддано до друку).
12. „ІСТОРІЯ ТИРЯВИ СІЛЬНОЇ”, — (віддано до друку).

336/34

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001018577608

4 LUT. 1937

Передрук зі Шляху виховання й навчання.

З ДРУКАРНІ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ „ДІЛО“, ЛЬВІВ, РИНОК 10.